

KASSARI
HARIDUSSELTS

KASSARI MAAL

Nr 10

Detsember 2001

KASSARI
HARIDUSSELTS

Jõuluime

Eve Viidalepp

Nii valus
nii magus valu on südamel –
maapõuest kuivanud kamarast
ülespoole
üks tuli
üks pung
üks elu meist
end pungitab universumi
ei hõiskamist ei pidu
suur rahu müsteerium taeva all
märkamata sünnib elu
ja see uuestisündimise valu
kui tuli
kui pung
lahvatab valgus
ta teeb aseme elu valusasse kannatusse
armastuse saladusse
seob lahti valede köidikud
sulatab ahelad pilvedeks
ütleb vabadus teeb priiks
hei, priiks-priiks lustilind lustilind
üks õis
üks täht
üks õrnusetiib – jõuluhällini viib
üle aegade üle piirete
küünitab jõuluime

EVIIIDALEPP 2001-A.
KASSARI

2001. aasta

14. jaanuar	Infotund "Äriplaanist Kassari mõisa maadel", tutvustas Tiit Kopli.
03. veebruar	Vabariiklik mittetulundusühenduste ümarlaud Tallinnas. Osavõtja Merike Niimann.
16. veebruar	Käina laheäärsete talunike kohtumine põllumajandusministri Ivari Padariga.
20. veebruar	Kanada mustikakasvatavate õppepäev "Tuurus". Osavõtjad Diana Üksik, Tiia ja Enn Uusoja.
25. veebruar	OÜ Tikoili Kassari mõisa detailplaneeringu arutelu.
03. märts	Suurkogu Emmaste koolis. Osavõtja Vello Vann.
10-11. märts	Võõtegemise õppepäevad.
23. märts	OÜ Tikoili Kassari mõisa detailplaneeringu keskkonnamõtjude strateegiate arutelu.
31. märts	Käina valla laste lauluvõistlus. Osavõtjad Anna-Teele Orav, Annika Kääramees ja Janek Elmi, kes tuli 13-15. aastaste vanuseastmes võitjaks.
04. aprill	Õppepäev "Avatud ühiskond Eestis - iseseisvus või ike". 1. Kassari saare üldplaneeringust 2. Kassari mõisa detailplaneeringust. Õpetaja Kaur Lass – AS ENTEC arhitekt-planeerija.
08. aprill	Portselanimaali õppepäev.
17. aprill	Info õöpäev Keldrimäe hotellis "Kassari saare ellujäämise võimalustest haldusreformis. Hiiumaa kui ühisvald".
18. aprill	Näitetrupp külas Kärkla linna pensionäridel etendusega "Loomulik arstimine".
04. mai	Ameerika Ühendriikide suursaadik Melissa Wells abikaasaga külas Kassari Haridusseltsi majas. Hiiu maavanema korraldatud pidulik õhtusöök Soera Talumuuseumis proua saadikule ja Hiiumaa mittetulundusühenduste esindajatele.
05. mai	Suurkogu Kärklas, aukülaline proua Melissa Wells. Ettekande Kassari Haridusseltsi tegevusest läbi aastate pidas Merike Niimann.
12. mai	Ilmub "Kassarimaa" nr 9.
13. mai	Pühapäevakooli Emadepäeva kontsert.
17. mai	Käina valla arengukava arutelu Käina Kaunite Kunstide Koolis. Üle terve valla oli ainuke osavõtja Merike Niimann (ajalehe info <u>vähese</u> osavõtu kohta oli eksitav).
19. mai	Kassari laat. Oksjon, millest kogutud 722.– krooni läheb Lepa Anna Suka-säärde.
22. mai	Euroopa Liidu kohvijutud külades. Külas Brenda Paz de Soldan Peruust, Eha Paas Võrust ja Reet Kokovkin Hiiu Maavalitsusest.
25. mai	Kohtumine Riigikogu liikme Kalev Kotkasega.
26. mai	Kassari jooks. Kassari Haridusseltsi autasustas Kassari parimaid jooksjaid. 4 km distantil sai esikoha Madis Mikk ja teise koha Joosep Tikk. Parim jooksutüdruk oli Liis Oolmets.
28. mai	Kassari Haridusseltsi üldkoosolek.
8-9. juuni	Kodanikukoolitus. Õpetajad Ene Hion, Reet Valing ja Külli Volmer ja

- Katri Targama. Tunniajalise ettekande pidas Rootsi suursaadik Elisabeth Brosiin Bonnier. Proua suursaadik asetas ka pärja "Estonial" hukkunud laste mälestuseks püstitatud monumendi jalamile Tahkunas.
14. juuni Kõõditamise 60. aastapäeval mälestustahvli "Teises Maailmasõjas sõdurina langenud Kassarimaa meestele" avamine Kassari kabelis. Teenis õpetaja Argo Olesk. Mälestustahvli avasid Meinhard Elmi ja Albert Mäns. Laulsid Kati Lipp ja Maarja Niimann. Maarja esitas ka kaks pala flöödil. Mälestustahvli ülespanek sai teoks tänu Hiiumaa Kultuurkapitali ja Kohaliku Omaalgatuse programmile. Autor Urmas Liit.
- 15-16. juuni Üle-eestimaaliste käsitööpäevade toimumine Hiiumaal. Kassari Käsitöö näitus. Töid töid näitusele Helme, Heli, Hiivi, Linda, Leonora, Ruth, Sade, Ülle, Aidar ja Kaspar.
- 15-16. juuni Eestimaa Külade Maapäev Rapla maakonnas Kehtnas. Osavõtja Silvi Steinberg.
23. juuni Jaanipäevaloterii.
25. juuni Valmis Kassari saare infovoldik.
- 27.juuni-2.juuli Osalemine Saksamaal toimunud üritusest "Kinderfest". Osavõtjad Kaja Tuisk, Taavet Tikk, Kaie Toomla.
- 23-28. juuli Mineraalainetega parkimise õppepäevad Vormsil. Hiiumaapoolne korraldaja MTÜ Arhipelaag. Osavõtjad Leonora Kääramees ja Tõnis Niimann.
27. juuli-8.aug Rahvusvaheline noorsoolaager Norras Askvoll'i väikelinnas. Osavõtjad Anna Lipp, Liis Vikerpuur, Angela Eninš, Kaili Usoja, Rait Üksik, Aron Haljaste, Ahti Põlder, Heini Siirius, Heiki Erin.
28. juuli Kiigepidu. Võõde tegemist näitasid Liisi Kääramees ja Hiivi-Liivi Mugamäe.
- 1-8. august Paekivipäev Kassari mõisas.
Olev Laid rääkis paekivi karjääridest ja kaevandamisest Hiiumaal. Elmar Kala rääkis kivi tarbeväärtusest ja paekivist uusehitistes. Albert Mäns rääkis paekiviehitistest Kassari mõisas ja lubja põletamisest Orjakus.
Kõik koos ehitasime meister Elmar Kala käe all kiviaeda. Uueks sai muuseumi ühe kiviaia ots, milleks kulus paar tundi. Meister ütles, et ühe päevaga (8 tundi) teeb ühe meetri aeda.
- 24-25. august Kohaliku Agenda suvelaager Võrtsjärve ääres Vaiblas. Osavõtja Merike Niimann.
25. september Marie Underi mälestusõhtu Hellamaa raamatukogus. Kohal käisid Merike Niimann, Kalju Hülj ja Albert Mäns.
01. oktoober Herman Sergo mälestusõhtu Suuremõisas. Kohal käis Heli Tuisk.
06. oktoober Käina Kaunite Kunstide Kooli 5. aastapäev. Tervitusi viib kohale Linda Tikk.
09. oktoober Arvuti ülespanek, mille konkursi korras eraldas sihtasutus "Vaata maailma" Avatud Internetipunktile. Projekti kirjutas Heli Tuisk.
Täiskasvanud õppija nädala avaüritus Rakveres. Osavõtja Heli Tuisk.
13. oktoober Hiiumaa kaheksandate klasside õpilaste kohtumine ja disko. Ekskursioon Kassari saarel.
- 19-20. okt Mahepõllumajanduse õppepäevad. Lektor Margo Mansberg, Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskuse maheviljeluse nõustaja.
21. oktoober Kohtumine Kuriste Haridusseltsiga.
03. november Õppepäev "Avatud ühiskond Eestis – iseseisvus või ike"

- Koolitajad Ülari Alamets – haldusprogrammi juht
 Anne Randmer – keskkonnaprogrammi juht
 Sirje Aher – haridusprogrammi juht.
- Arenguprogrammide keskusest EMI – ECO. Alustasime Kassari saare arengukava koostamist.
05. november Saarte Programmi tutvustamine Haapsalus “Promenaadi” hotellis. Programmi juht Kristin Semm. Infot käis hankimas Merike Niimann.
- 5-6. november Mittetulundusorganisatsioonide ümarlaud “Nägemusest muutusteni” Tallinnas Sakala keskuses. Osavõtja Tiiu Kopli.
09. november Õppepäev “Kuidas saada raha Euroopa Liidust?!” Tuurus. Tutvustati Phare programme. Kohal käisid Heli Tuisk, Merike Niimann.
13. november Kohtumine ühenduse Res Publica esindajatega Käinas “Lõokese” hotellis. Uudistamas käisid Heli Tuisk, Linda ja Koit Tikk, Kalju Hülbg, Merike ja Tõnis Niimann, Omar Jõpiselg, Urmas Lauri, Eve Viidalepp.
22. november Infopäev Tuurus “Avalike teenuste üleandmine ja teenuste osutamine mit-tetulundusühingute poolt”. Tutvumas käisid Heli Tuisk ja Merike Niimann.
27. november Arutelust “Maamajanduse olukorrast Hiiumaal” võttis osa Koit Tikk.
28. november Loengu mainekujundusest Eestis ja Hiiumaal pidas Evelin Int-Lambot Tuuru majas. Kuulamas käis Evi Sadul.
30. november Üldplaneeringu avalik arutelu.
01. detsember Suurkogu Käinas. Osavõtja Tiiu Kopli.
- 5-6. detsember Koolitus “Muutuste juhtimine arendustegevuses” Tallinnas EMI – ECO arenguprogrammide keskuses. Õppurid olid Marek Elmi, Aidar Kääramees, Merike Niimann, Eve Viidalepp, Ester Tammis.
14. detsember Maaettevõtjate infopäev Tuurus. Osavõtjad Raul Elmi, Eino Kaevats, Lin-da ja Koit Tikk.
23. detsember Pühapäevakooli laste jõulupidu.

Kassari saare üldplaneeringust

Kiri Käina vallavalitsusele ja volikogule

Kassari saare üldplaneeringu avalikule väljapanekule esitatud ettepanekud ja märkused. Käesolevaga esitame järgmised märkused, ettepanekud ja planeeringu vaidlustamise argu-mendid:

- 1 Avalikul väljapanekul oleva üldplaneeringu koosisust ei selgu kas on täidetud Hiiu Maavanema 03.052000 nr 1-15/255 kirja soovitus ja Hiiu maakeskonnateenistuse kirja 17.05. 2000 nr 314 nõue läbi viia üldplaneeringu keskkonnaekspertiis. Kui nõue on täitmata tuleb vastavalt seadusele läbi viia üldplaneeringu strateegiliste kesk-konnamõju hindamine. Vastavalt seadusele peab PES § 18 kohase avaliku väljapanekul koos planeeringuga olema ka üldplaneeringu keskkonnamõjude hindamise aruanne. Läh-tuvalt selle puudumisest soovime üldplaneeringu praegusel avalikule väljapanekule esita-tud kujul vaidlustada. Vaidlustamise aluseks peame seaduses toodud nõuete täitmata jät-mist.
- 2 Avalikul väljapanekul oleva üldplaneeringu koosisust ei selgu, kas ja millise kirjaga on

- saadud looduspargi valitsejalt nõusolek üldplaneeringu kehtestamiseks? Selle puudumisel ei saa planeeringut kehtestada.
- 3 Üldplaneeringu tekst (ptk 4.6.1 eelviimane lõik) määrab Kassari ja Orjaku keskused tiheasustusaladeks ning üldplaneeringu kaart detailplaneeringu kohustusega aladeks. Kuna need on erineva mõjuga alad ei selgu planeeringu koosseisust kumb on õige. Seega eksisteerib üldplaneeringus sisemine vastuolu. Selline vastuolu takistab edaspidi maamaksuga seonduvate küsimuste ühist lahendamist, mis on kahjulik maaomanikele. Palume vastuolu likvideerida.
  - 4 Üldplaneeringust ei selgu üheselt, kas on vähendatud ranna ja kalda ulatust ja ehituskeeluvööndit või ei. Kui on vähendatud palume esitada selgitus, kas ja millal selleks on saadud Keskkonnaministri luba nagu näeb ette seadus.
  - 5 Teeme ettepaneku tsoneerida üldplaneeringus detailplaneeringu kohustusega alad eelkõige, Kassari küla keskuse. Kassari küla keskuses tuleb määrata üheselt sotsiaalmaa, puhkealade jms paiknemine. Selline tsoneerimine on üldplaneeringu üks põhieesmärke ja see võimaldab vältida edaspidi segaseid olukordi maa-alade detailplaneerimisel.
  - 6 Ei ole loogiline lahendus, et Kassaris olevale tööstusalale saab ehitada ilma detailplaneeringuta kui enamuse küla keskusest ja suvilate aladest on määratud detailplaneeringu kohustusega aladeks. Teeme ettepaneku muuta üldplaneeringuga kõikide tööstus- ja äriobjektide kavandamisel kohustuslikuks detailplaneeringu ja keskkonnamõjude hinnangu koostamine. Juhime vallavalitsuse ja volikogu tähelepanu ühtlasi asjaolule, et üldplaneeringu ptk 4.7 4 lõik ja kaart (sellel ei ole tööstusala detailplaneeringukohustusega) on selles küsimuses vastuolulised.
  - 7 Planeering on vastuoluline, sest üldplaneeringu kaardil puuduvad elamuehituseks / väiketööstuseks jne reserveeritud alad, samas on neist juttu planeeringu tekstis. Seega üldplaneeringu tekst ja kaart ei lange selles küsimuses kokku – ühes räägitakse reserveerimisest ja teises on määratud elamuehituse ja suvilate alad ning reserveeritud alasid ei anta. Kumb on õige? Kas kõik elamu, suvilate, tööstus jne alad on reserveeritud või on selleks määratud? ÜP sellele ühest vastust ei anna. Lähtudes eelpooltoodust soovime ka selle küsimuse osas üldplaneeringu vaidlustada. Teeme ettepaneku tekst ja kaart viia kooskõlla ning selgelt määrata olemaolevad elamu- ja suvilate alad ning elamuehituse ja suvilate rajamiseks reserveeritud alad.
  - 8 Üldplaneeringu koosseisus on lk 6, mis räägib mingist projektist? Millisest projektist? Miks on selline projekti puudutav leht planeeringu koosseisus? Teeme ettepaneku see välja jätta või asendada üldplaneeringut ja planeerimist puudutava lehega.
  - 9 Üldplaneeringu lk 52 lähtub, et "Detailplaneeringute koostamise ja projekteerimisetingimused väljastab Kassari saare territooriumil Käina vallavalitsus kaitseala valitseja nõusolekul". Miks peetakse üldplaneeringuga Kassari saarel vajalikuks karmistada detailplaneeringu algatamise järel koostamistingimuste väljastamist? See raskendab kohalike elanike asjaajamist edaspidiste detailplaneeringute koostamisel. Vald annab selliselt osa otustusõigusest kaitseala valitsejale, kuigi seda ei peaks tegema. Detailplaneeringu algatamine, koostamistingimuste algatamine jms peaks olema reguleeritud üldplaneeringu asemel hoopis valla ehitusmäärusega. Kahjuks on Käina vallal aga ehitusmäärus puudu.
  - 10 Üldplaneeringu lk 52 lähtub, et "Kõikide hoonete ja rajatiste rajamiseks tiheasustusse ja detailplaneeringu kohustusega aladele tuleb Kassari saarel koostada detailplaneering ning vajaduse korral ka keskkonnamõjutuste analüüs, kus kajastub rajatava(te) puhkemajandusliku suunitlusega hoone(te) ümbruskonna praegune olukord ja muudatused, mida nende rajamine ümbruskonnale kaasa toob." Teeme ettepaneku korrigeerida siin sõnastust järgnevalt: "Kõikide hoonete ja rajatiste rajamiseks tiheasustusse ja detailplaneeringu kohustusega aladele tuleb Kassari saarel koostada detailplaneering. Detailplaneeringu keskkonnamõju hinnang tuleb koostada juhul kui tegu on rajatava(te) tööstus- või äriotsustarbeliste hoonete või rajatistega. Keskkonnamõjude hinnangus peavad kajastuma leevendavad meetmed ja võimalikud tagajärjed, mida vastavate ehitiste rajamine ümbruskonnale kaasa võib tuua."
  - 11 Teeme ettepaneku lisada üldplaneeringusse punkt, et Kassari saarel on keelatud saastava loomuga tööstushoonete (näiteks: põllumajandusliku suurtootmisega seotud hooned, rasketööstusettevõtted, kemikaalide ja jäätmetekäitlemisega seonduvad ettevõtted ning kõik

tegevused, mis on loendatud Keskkonnaministri 10. mai 2001. a määruses nr 25 *Kõrgendatud keskkonnariskiga tegevuste täpsustatud loetelu ja tegevuse ulatus, millest alates tekib kõrgendatud keskkonnarisk* (KKMm RTL 2001, 59, 825).

12 Planeeringus olevad viited Riigi Teatajale on ebakorrektssed ja mitmete aastate võrra aegunud.

Juhime tähelepanu, et meie poolt pakutud muudatuste sisseviimise korral tuleb korrata planeeringu avaliku väljapanekut, sest tegu on planeeringu põhilahenduste muutmisega.

Juhul kui meie ettepanekuid ei arvestata ning vastavaid muudatusi ei viida sisse Kassari saare üldplaneeringusse soovime selle vaidlustada kui Kassari saare elanikele kahjuliku ning sisulisi vasturääkivusi sisaldava.

Kassari Haridusselts

*

Kiri Kassari Haridusseltsile

Täname Teid, et olete Kassari saare üldplaneeringu koostamise käigus esitanud niivõrd põhjalikud ettepanekud.

Enamuse Teie ettepanekutest püüame planeeringusse sisse viia. Peale paranduste sisseviimist korraldame planeeringu avaliku arutelu. Seejärel läheb planeering maavanema kätte järelevalve teostamiseks, kus kontrollitakse planeeringu vastavust seadustele. Keskkonnaministri luba ranna ja kalda ulatuse vähendamiseks saab taotleda alles peale maavanema järelevalve läbimist.

Aitäh esitatud ettepanekute eest!

Lugupidamisega

Anne Mišina
Abivallavanem

*

Kiri Käina vallavalitsusele ja volikogule

Käesolevaga esitan *Kassari saare üldplaneeringu* avalikule väljapanekule ettepaneku selgitada enne üldplaneeringu kehtestamist välja avalikuks kasutamiseks vaja minevad erateed. Need tuleb määrata üldplaneeringu kaardil. Erateede avaliku kasutamise kohta saab üldplaneeringu alusel sõlmida servituudi lepingud maaomanikega. Seega saab väita, et lähtudes kehtestatud üldplaneeringust on vallal hiljem võimalus nõuda erateede kasutuselevõttu avalikuks kasutamiseks. Üldplaneeringus avalikuks kasutamiseks määramata jätmise korral vallal vastav võimalus hiljem puudub.

Kassaris on mitmeid eramaid läbivaid (samasuunalisi) teid, milledest osa peaks olema avalikus kasutuses, et tagada juurdepääsud näiteks rannale ja ka teistele kinnistutele. Nende täpseks määramiseks on otstarbekas läbi viia põhjalikum analüüs. Hetkel on tekkinud probleem, sest eraomanduses olevaid teid suletakse maaomanike poolt. Seeläbi halvenevad juurdepääsud merele ja kadunud võimalus liikuda mööda väiksemaid looduses kulgevaid teid või radu.

Toomas Vikerpuur

Lugupeetav Toomas Vikerpuur

Täname Teid, et olete Kassari saare üldplaneeringu koostamise käigus esitanud oma ettepanekud.

Kahjuks puuduvad Käina vallal praegu võimalused planeeringus avalikult kasutatavate erateedevõrgu täpsustamiseks, kuigi on tõesti vajadus seda tuleviku jaoks põhjalikumalt käsitleda. Teid on planeeringus ka käsitletud ja on olemas eraldi teede ja kommunikatsioonide kaart planeeringu koosseisus. Peame vajalikuks koostada võimaluste paranedes ja tungivama vajaduse ilmnemisel eraldi teemaplaneering teede kohta.

Aitäh esitatud ettepanekute eest!

Lugupidamisega

Anne Mišina
Abivallavanem

*

Kassari saare üldplaneeringu avalik arutelu

“Bürokratia on nagu igasugune muu kuritegevus-seda saab alla suruda, aga mitte ära kaotada.”

Ülo Pärnitsa ettekandest
Eduka Arengu Foorumil 29.11.01

Reedel toimus Kassari Seltsimajas Kassari saare üldplaneeringu avalik arutelu. Keset tööpäeva olid tulnud paarkümmend inimest. Õigem on seda nimetada valminud üldplaneeringu tutvustamiseks, sest koosoleku käigus enam mingeid uusi sisulisi ettepanekuid kuulda ei võeta.

Meile tutvustati, et üldplaneeringusse on tehtud täpsustusi ja parandatud mõningaid vigu. Ühtegi sisulist ettepanekut ega palvet arvesse pole võetud.

Näiteks:

1. Kassari rahva kindel tahe ka arutelul oli saada Kassarile üldplaneeringu käigus selgeks need erateed, mida hiljem peaks Käina Vallavolikogu määrama avalikuks kasutamiseks. Üldplaneeringu koostaja oli selliseid teid märkinud kaardile ainult mõned. Vallavanem Üllar Padari ütles, et see on liiga suur töö, kuid on plaanis teha alaplaneeringuna. Meie ei saa kuidagi aru, et kaardil olevate teede (aluskaardil on kõik käidavad teed peal) värviliseks tegemine seal, kus tee viib mitmete majapidamiste juurde või supelranda oleks eriti kulukas. Avalikul väljapanekul saaksid kõik ju oma arvamusega neid teid täpsustada. Suur töö on hoopis erateede omanikega tingimustes kokku leppimine, kuid see on Vallavalitsusele seadusega pandud ülesanne. Selle edasilükkamisega külvatakse palju pahandust.
2. Kassari rahva kindel tahe oli detailplaneeringu kohustusega aladel teha üldplaneeringus ka tsoneeringud (praegu on igal detailplaneeringu kohustusega alal soovitava kasutuse tingimärgid paigutatud suvaliselt). Näiteks näidata täpselt ära, kuhu jääb Käina valla munitsipaalomandisse taotletav maa, mis on ainus maa Kassari keskuses, mis ei kuulu kellelegi tagastamisele.

Põhjendusi, miks seda pole vaja, tuli nagu Väändrast saelaudu. Küll kaardimõõt väike, küll

pole mõtet.

Lõpuks tuli välja, et eraisiku poolt sinna detailplaneering juba tellitud. Mida meil veel tahata?

3. Tegime ettepaneku, et Kassari saarel oleks keelatud saastava loomuga tööstushoonete, jäätmekäitlusettevõtete jt tegevus, mis on ära toodud keskkonnaministri 10. mai 2001. a. määruses nr. 25 "Kõrgendatud keskkonnariskiga tegevuste täpsustatud loetelu ja tegevuse ulatus, millest alates tekib kõrgendatud keskkonnarisk" (KKMm RTL 2001,59,825)

Jälle ei sobinud. Seletati, et küll see lahendatakse detailplaneeringuga. Meil on juba kogemusi, kus detailplaneeringu arutelu juures tehakse kõigist äriplaani vastastest rahvavaenlased. Ka sajad vastu - allkirja ei loe siis enam midagi, kui konkreetsed rahad mängus. Samuti pidi see piirama Kassari majandustegevust, sest keegi pargib nahku ja vajab selleks kemikaale.

WC pottide puhastamiseks vajame ka kemikaale. Kõrgendatud keskkonnariskiga tegevuste alla see ei kuulu.

Nahaparkimine Kassaris on mõeldud aga taimsete vahenditega (nisujahu, pajukoor), mis ei ole kemikaalid.

Arutelu pole võimalik, kui tugevam ütleb, et ei saa. Aga meie väikesed arvame, et saab küll. Planeerimis- ja ehitusseadus § 21 ja § 22 näeb ette korra, et lahendamata planeeringuvaidlustes annab seisukoha maavanem. Soovime, et selliselt meie seisukohti ka käsitletakse. Meid on kõvasti koolitatud ja koolitamiste ja õppimiste eest meid kiidetudki.

Käina Vallavalitsuse poolt korraldatud üldplaneeringu arutelu oli nagu õpikust võetud näide selle kohta, kuidas seda läbi viia ei tohiks.

Rääkimata sellest, et hea tava ei luba avalikke väljapanekuid korraldada puhkuste ajal ja avalikke arutelusid korraldada keset tööpäeva.

Kassari Haridusselts

*

Kassari üldplaneeringu avalik arutelu

Protokoll

Koosolekut juhatas vallavanem Üllar Padari.

Protokollis Käina valla maamajandusosakonna juhataja Tiivi Lipp

Koosolekust võtsid osa planeeringu koostaja AS Keina Ehitus Projektgrupist Kaie Enno, Ruuben Post Hiiumaa BKA'st, Käina Vallavalitsusest vallavanem Üllar Padari ja maamajandusosakonna juhataja Tiivi Lipp, Kassari ja Orjaku küla elanikud ning muud asjast huvitatud isikud.

Päevakorras

1. Planeeringusse sisse viidud täienduste tutvustas. Kaie Enno
2. Küsimused ja vastused.

Vallavanem Üllar Padari avas koosoleku ja palus Kaie Ennot tutvustada Kassari üldplaneeringusse avaliku väljapaneku käigus tulnud ettepanekute põhjal sisseviidud täiendusi.

Kaie Enno selgitas ja vastas esitatud küsimustele:

Täiendused puudutasid maa-alade reserveeringuid, mis jäeti vastavalt ettepanekule välja. Täpsustati tekstiosas detailplaneeringute ja vajalike arengukavade loetelu ning lisati lõppu nende koondnimekiri. Üks vajalikumaid nende seast on Kassari teede teemaplaneering, mille olulisust rõhutasid ka arutelust osavõtjad. Lepiti kokku selle võimalikult kiire teostamise vajalikkuses peale Kassari üldplaneeringu kinnitamist.

Rannakaitsevööndi vähendamine läheb Keskkonnaministri nõusoleku saamisele peale avalikku arutelu ja maavanema seisukoha saamist. Kui nõusolekut ei saavutata ja planeeringusse tuleb teha muudatusi, siis toimub uus avalikustamine.

Keskkonnamõjude hindamise seadus hakkas kehtima 1. jaanuarist 2001. a. Selleks ajaks oli Kassari üldplaneering sisuliselt valmis ja ka kehtestatud. Protseduurireeglitega kooskõlla viimiseks on otsus planeeringu kehtestamise kohta praegu küll tühistatud. Planeeringu koostamise ajal 1999. ja 2000. a. koostati samaaegselt Kassari maastikukaitseala kaitsekorralduskava, kus keskkonnateemad said põhjalikult käsitletud. Planeeringu protseduur tuleb lõpetada koostamise ajal kehtinud seaduste järgi, küll aga on arvestatud vahepeal muudetud seadusi. Näiteks on sisse viidud ühisveevärgi- ja kanalisatsiooniseaduses nõutud piirkonnad, mis ühtivad olemasolevate kanalisatsioonitrassidega.

Kassari Haridusselts soovis Kassari keskuse detailplaneeringukohustusega alal asuval vallale kuuluval maal sisse viia täpsustuse, et seal oleks täpselt määratud ainult üks juhtfunktsioon üldmaal. Praeguses planeeringus on Kassari keskus laiemalt määratud segaehitusalaks, kus on juhtfunktsioonid üldmaa, elamumaa, suvilate maa ja ärimaa. Käina Vallavalitsus jäi seisukohale, et see on detailplaneeringu teema (detailplaneering on koostamisel), vajab täpsemas mõõtkavas lahendust ja ei vasta püstitatud üldplaneeringu ülesandele.

Nõuti ka planeeringusse sisse viia otsesõnaline keeld tegelda Kassaris keemiliste ainetega. Käina Vallavalitsuse arvates pole see otstarbekas ja tooks kaasa probleeme väikeste ja kahjutute koguste puhul just kohapealses elus. Igasuguse tootmistegevuse puhul on üldplaneeringu järgselt vajalik detailplaneeringu koostamine. See peaks ära hoidma kavatsused arendada Kassaris sobimatut tegevust.

*

Käina Vallavalitsusele

Teie kirjast 13.08.2001 nr 4-6/766 ei selgu, milliseid meie ettepanekuid ja miks Kassari saare üldplaneeringus ei arvestata. Seega ei vasta Teie kiri Planeerimis- ja Ehitusseadus (PES) § 20 lõige 2-le, kuna vastus ei ole sisuline.

Kassari saare üldplaneeringu avalikul arutelul selgus, et enamikku meie ettepanekutest ei ole sisse viidud.

Lähtudes eeltoodust palume selgeid motiveeritud vastuseid igale meie poolt tehtud ettepanekule (kiri nr 38 30.07.2001) eraldi. Tulenevalt meie kirjast nr 38, palume kõik meie poolt tehtud, kuid üldplaneeringus mitteamvestatud ettepanekud anda vastavalt PES § 24 lõige 4. üle maavanemale kui lahendamata planeeringuvaidlused. Vastavasisuline täiendus viia sisse ka 30.11. 2001 toimunud avaliku arutelu protokoll. Samuti oleme seisukohal, et Kassari avalike teede hilisemaks teemaplaneeringuks kokkulepet koosolekul ei saavutatud. Inimesed jäid kindlaks selle teostamise vajalikkuses üldplaneeringu koosseisus.

Kassari Haridusselts

Kassari Haridusseltsi taotlused 2000 aasta

	Rahastamisallikas	Taotletud	Saadud
1	Õpiringide selts "Semud"	6180.-	2040.-
2	Hasartmängu fond	25 000.-	-
3	Eesti Kultuurkapital	8480.-	-
4	Eesti Kultuurkapitali Hiiumaa ekspertgrupp	4270.-	2500.-
5	Külaliikumise programm	16 660.-	2000.-
6	Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus	326 185.-	-
7	Riigi Muinsuskaitseamet	115 370.-	-
8	Rahvuskultuuri fond	9600.-	-
9	SAS & Coca-Cola Company	52 000.-	-
10	ETKA Andras		26 960.-
11	EV Põllumajandusministeerium	18 750.-	-
12	Euroopa Noored	141 025.-	141 025.-
13	Mitte-eestlaste Integr. SA	12 250.-	12 000.-
14	EV Haridusministeerium	18 000.-	-
	KOKKU	753 770.-	186 525.-

Kirjutatud projekte 18, millest 7 rahastatud

23%

2001 aasta

	Rahastamisallikas	Taotletud	Saadud
1	Õpiringide selts "Semud"	3810.-	2500.-
2	Uimastipreventatsiooni Sihtasutus	14 685.-	-
3	ETKA Andras	47 570.-	39 000.-
4	Eesti Kultuurkapitali Hiiumaa ekspertgrupp	5000.-	-
5	Kodutöönduse Edendamise Keskseks	3000.-	2000.-
6	Mitte-eestlaste Integr. SA	56 878.-	16 000.-
7	Haapsalu Linnavalitsus	1750.-	1750.-
8	Kohaliku Omaalgatuse Programm	36 020.-	29 000.-
9	SA Vaata Maaailma	60 000.-	30 000.-
10	Hansapank Paneme Tähed Särama	256 626.-	-
11	EV Põllumajandusministeerium	3500.-	3500.-
12	ERKF	5000.-	5000.-
13	Saarte Programm	50 020.-	-
	KOKKU	543 959.-	128 750.-

Kirjutatud projekte 15, millest 10 rahastatud

24%

HALDUSMUUDATUSEST

Haldusmuudatus on vajalik, sest praegune halduskorraldus on kõlbmatu.

Kõlbmatuse tunnused:

1. eitatakse Eestis ainuedukat seitsmeastmelist omavalitsust – inimene, perekond, talu, küla, vald, maakond, riik; kõige tähtsam on esimene, iga järgmine on eelmiste jaoks ja teeb ainult seda, mida eelmised teha ei saa;
2. kõige edukam on juhtimine põhitegevuse kõrvalt ehk näiliselt tasuta; nii võib juhtida inimest, perekonda, talu, küla, harvemini valda, maakonda, riiki, kuid sellele peab eelnema üleminek loomulikule majandusele ja majandussisesele suunitlemisele;
3. haldusmuudatusest olulisemad on majandussisene suunitlemine ja loomulik majandus, nende ülemineku vajadus sai lõplikult selgeks kümnendite 1977-1987 ja 1987-1997 vahetusel, kuid tänini ei ole toimunud kumbagi, tulemus saab olla vaid üks – 1987-2001 on olnud süvenev majanduskaos;
4. süvenevas majanduskaoses peavad kõik vallad (Eestis on neid suurusjärgus 600- kuussada) ja kõik maakonnad (Eestis on neid suurusjärgus 40- nelikümmend) olema juhitud tasuliselt (mitte põhitegevuse kõrvalt);
5. valdade ja maakondade arv saab vaid suurenedagi, see on arengu vältimatu tunnus, valdade ja maakondade arvu vähenemine saab kaasneda vaid riigi, maakondade ja valdade kõlbmatu juhtimisega;
6. lisaks Eesti inimestele, perekondadele, taludele, küladele, valdadele, maakondadele, riigile võivad olla ka kahe või enama riigi ühenduse inimesed, perekonnad, talud, külad, vallad, maakonnad, riigid; väga selgete selliste tunnustega on Hopa (Ape) maakond, millesse kuulub kolm eestlaste valda (mitte vallamajade, vaid kirikute järgi), sellised on Petseri maakond; Valga maakond, samuti Narva maakond, millesse kuuluvad Jaanilinn ja Lauga (valesti Luuga) jõe äärsed alad;
7. alevik on inimeste, perekondade, talude, külade ja valla jaoks ning temas ei saa elada rohkem kui $1/10 - 1/8$ paikkonna elanikest, alevikku juhitakse põhitegevuse kõrvalt ehk näiliselt tasuta (vallavalitsuse poolt);
8. alev on inimeste, perekondade, talude, külade, valdade ja maakonna jaoks, temas ei saa elada rohkem kui $1/10 - 1/8$ paikkonna elanikest; teda peab juhtima maavalitsus, ta ei ole võrdne valdadega, sest on valdade jaoks, teda ei tohi liita ühegi vallaga ega ümber nimetada linnaks, sest linnaks saab ta ise, kui tema mõjupiirkonnas on üle 40000 elaniku;
9. linn on inimeste, perekondade, talude, külade, valdade, maakondade ja riigi jaoks, tema mõjupiirkonnas on vähemalt 40000 inimest, teda juhitakse riigi poolt, tema sisemiseks jooksuks tööks ei ole iial vaja rohkem kui 15 palgalist töötajat, tema elanikkond moodustab $1/10 - 1/8$ paikkonna elanikkonnast (linna mõjupiirkonna elanikkonnast);
10. ebaloomuliku majanduse ja majandusvälise suunitlemise ajal erineb alevike, alevite ja linnade elanikkonna suurus põhjendatust, näiteks NSVLiidus ja Eesti Vabariigis on see vajadusest 3 korda suurem; seega tuleb põhjendamatule osale elanikest anda tegevus, mis on vajalik järgmise astme jaoks – alevikule maakonna jaoks, alevitele riigi jaoks, linnadele teiste riikide või riikide ühenduste jaoks (ennekõike muidugi tööstustoodangu näol, kuid võib ka olla teeninduse näol);
11. Eesti suurimas asulas ei saa korralikult elada rohkem kui $1/10-1/8$ riigi elanikkonnast, teda tuleb juhtida riigi poolt ja ise ei vaja ta rohkem kui 15 palgalist töötajat, kõik katsed ettenähtust suuremat asulat korda saada lõpevad nurjumisega ja tehtud kulutused on mõttetud;
12. kuningriigi lään on segi aetud vabariigi maakonnaga, lääni juhib kuningas, kes peab arvestama oma eelkäijaga ja samuti järeltulijaga, maakonda peab juhtima volikogu, kus on igal valdal võrdne arv esindajaid; maakonna samastamine riigiga, valdade muutmise riigi ripatsiteks

- on vabariigi eitamine, arengu eitamine ja süveneva majanduskaose põhjustamine; riik on inimeste, perekondade, talude, külade, valdade, maakondade jaoks, mitte vastupidi;
13. igal inimesel peab perekonnas olema võrdne arv esindajaid, igal perekonnal peab talus olema võrdne arv esindajaid, igal talul peab külas olema võrdne arv esindajaid, igal külal peab vallas olema võrdne arv esindajaid, igal vallal peab maakonnas olema võrdne arv esindajaid, igal maakonnal peab olema riigis võrdne arv esindajaid;

VAJALIK HALDUSMUUDATUS

1. Tunnistada Eesti kõiki valdasid, neid on praegu suurusjärgus 600- kuussada, igast praegusest vallavalitsusest võib saada keskmiselt 10 vallavalitsust, sest praegused vallavalitsused on vajadusest 10 korda suuremad ja ühtlasi 10 korda teovõimetusamad kui tsaari-, Eesti- ja Saksa-aegsed vallavalitsused. Valdade arv peab kogu aeg suurenema, mis on riigi arengu tunnuseks. Tavaliselt on igas praeguses vallas 3-5 selgete vallatunnustega valda, nende tunnistamisel vähenevad halduskulud 2-7 korda, senine allakäik asendub arenguga.
2. Tunnistada Eesti kõiki maakondi, neid on praegu suurusjärgus 40 – nelikümmend, ühtlasi asuda koostöösse teiste riikidega ühiste maakondade (nagu Narva maakond, Hopa maakond, Petseri maakond jt.) moodustamiseks.

Praegu kavandatav haldusmuudatus on suurim kuritegu eesti rahva vastu viimase 5000 aasta jooksul, selle ohvriteks langevad sajad tuhanded inimesed, 1949.aasta küüditamine on kavandatava haldusmuudatuse kõrval süütu nali.

Aarne Maripuu
Kärdlas, 2001.aasta näarikuu 30.öhtul

Sadama 10
92411 Kärdla
tel. 050 53145, 046 96126

TEELAHKMEL KASSARI

Teelahkmel oleme kõik juba 20 aastat – 1981. aastast alates, sest selleks ajaks ammendasid end lõplikult ebaloomulik majandus, majandusväline suunitlemine, inimese sünnipärase ja omandatud tarvete eitamine, kõlbmatu halduskorraldus, ühiskonna tagasipaiskamine (1917), kaks ühiskonnakorda, väiksemaid vigu ei jõua selliste ränkade vigade kõrval loetledagi. Kokkuvõttes on põhjuseks inimese omapära – kõige raskemini omandatav tarve on töötarve, ainult üks inimene kümnest mõistab selle vajadust, teisi on vaja kas meelitada, sundida või üle kavaldada, et nad asuksid töötarvet omandama. Kõigist ei saagi iial asja, sest inimloomusega on ette määratud 4 kuritegu aastas 1000 elaniku kohta.

Sellel põhjalaiusel, kus meie elame, ei saa töötarbета kuidagi hakkama, sest aasta keskmine õhusoojus on ainult 6,4 pügalat, seega taimede arenguks vajalikku soojust on isegi vähem kui pool aastat ja kahe või kolme saagi võimalus puudub, hea kui saame ühegi saagi aastas. Järelikult peame tegema kõik selleks, et meie töötarve saaks vähemalt selliseks nagu ta oli 50 aastat tagasi. Ülesanne on väga raske ja 20 aastat (1981-2001) on Eesti liikunud vihmaussi kombel, aga vihmaussi mõistus on selline, et võib esimese otsa ära lüüa kuni 500 korda enne, kui taipab, et suund oli vale.

Mitte kunagi ei ole vaja olnud midagi uut välja mõelda, sest põhitõed on selgunud väga ammu – sadu või isegi tuhandeid aastaid tagasi. Näiteks tsaariajal teati, et vald on nii kaua edukas, kuni tal on 2-3 palgalist töötajat, mida rohkem seda arvu ületatakse, seda edutum ta on. Tavaliselt oli vallas 5000 elanikku, kuid ühtki arvu ei tohi eesmärgiks seada, kuna inimesed on väga erinevad ja on külluses näiteid, kus omavalitsuse kõiki seitsmet astet või osa neist on juhitud põhitegevuse kõrvalt. Eestis on olnud tavaline, et inimest, perekonda, talu, küla ja valda on juhitud põhitegevuse kõrvalt. Sellest tuleneb ka ekslik seisukoht nagu põhitegevuse kõrvalt juhitavaid üksusi poleks kunagi olnudki. Näiteks on Lihula, Märjamaa, Pärnu-Jaagupi ja veel paljud alevid selgete tunnustega maakonnakeskused ja täpselt samasse suurusjärku kuulub ka Kärddla, selliseid maakondi on aga Eestis suurusjärgus 40. Peale nende on veel kahes riigis olevaid maakondi. Aasta tagasi kirjutasin ma äärmiselt ebaloomulikust olukorrast Hopa (Ape) maakonnas, kus eestlaste valdu Hopaga ühendavast üheksast teest on alles vaid üks. Tsaari-, Eesti-, Saksa- ja Nõukogude ajal olid need teed võimalikud, eurointegratsiooni ajal mitte!? Nüüd on siiski hakatud taastama Valga (Valka) maakonda, mis on oma olemuselt sarnane Hopa maakonnaga.

Valla parimaks tunnuseks on kalmistuga kirik (kabel, palvemaja), on teisigi tunnuseid. Kassari on väga selgete tunnustega vald ja ta oli seda juba tsaariajal. Teda on nii edukalt kui ka edukalt juhitud põhitegevuse kõrvalt sõltuvalt sellest, kuivõrd on tunnustatud seitsmeastmelist omavalitsust Eestis – inimene, perekond, talu, küla, vald, maakond, kubermang (iseseisvuse korral riik). Kõige tähtsam on esimene, iga järgmine on eelmiste jaoks ja teeb ainult seda, mida eelmised teha ei saa. Näiteks San Marinos on riik juba maakonna ehk kuuendal omavalitsuse tasandil. Ta on pindalalt kolm ja pool Kassarit, valdu on üheksa. Isegi nii väike riik nagu Monaco, mis on pindalalt väiksem kui pool Kärddlat, jaguneb tegelikult viieks osaks (Kärddlas olen ma kuulnud 17 erinevast linnaosast) ja seda peab ka võõras teadma, sest põliselanik paneb pahaks, kui võõras ei tea, et on parajasti Monte Carlos või Condomine'is ja kõik on talle üks suur Monaco nagu üks suur Venemaa Mari El'i või Jakut Sahha asemel. Mulle meenub siinkohal slovakk, kes ei tahtnud kuidagi tunnustada Eestit ja eestlasi. On Venemaa ja venelased. Mis siis ikka, tuli teda hakata pidama tšehhiiks ja Slovakkia Tšehhiaks. Järgnes kiire Eesti ja eestlaste tunnustamine. Tema kodumaa tolleaegne nimetus oli Tšehhiaslovakkia, venekeelne nimetus oli vale, viimane oli aga eesti keelde üle võetud.

On kindel, et kui puusepp Marino tegi aastal 301 riigi, siis pidi ta seda juhtima põhitegevuse kõrvalt. Nüüd on uhke keskvaljak valitsuse ja välisministeeriumi hoonetega. Marino on tagantjärele nimetatud Pühaks (San Marino). Püha Marino tegi ümbruskonnast arenenuma ala. Sama on Hiiumaa valdadega, neid on tunnuste järgi suurusjärgus 12. Eriti selgesti näitab maa maksuga kaasnev, et süvenevas majanduskaoses on nad vajalikud. Kõigis Hiiumaa valdades tuleb maamaksu maksta maade omanikele selle eest, et nad maal tegutsevad, mitte neilt maksu korjata. Kui aga sellist maksu korjatakse, siis võib seda korjata ka majalt, saunalt, laudalt, kuurilt, autolt, kärult jõudes välja aluspükste ja rinnahoidjani. Hoopis targem on seda mitte teha ja maksustada käivet, sissetulekut. On loomulik, et Kassari puhkavad inimesed maksavad vähemalt poole tulumaksust Kassari vallale, saades nii järjest kaunima Kassari oma kulutuste eest. Kassari vald võib oma looduslike eelduste poolest olla Eestis üks jõukamaid valdasid, ühegi teise valla koosseisus ei saavuta ta jõukust iialgi. Nii kaua, kui Kassari on riiklik keeluala, aga 1998.aasta kaitse-eeskirja tõttu ta seda on, on ta manduv ala. Iseseisva vallana mõistaks Kassari rahvas väga kiiresti, et riikliku keelualata on nad jõukamad kui praegu ja loodus on paremini kaitstud kui praegu. Kes vähegi oskab toimuvast järeldusi teha, pidi seda mõistma Kassari üldplaneeringu ja Kassari osade detailplaneeringutega kokku puutudes.

Aarne Maripuu

EESTI PATSIENTIDE ESINDUSÜHING

EPE

PATSIENTIDE ÕIGUSED

Käesolev kirjutis tutvustab patsientide õigusi suhetes riigi tervishoiuteenistuste pakkujatega, kellena käesolevas tutvustuses on käsitletud raviasutusi, raviasutuste töötajaid ja kõiki teisi, kes on seotud raviteenuse osutamisega või sellekohase informatsiooni säilitamise ja töötlemisega.

Artikli koostamisel on lähtutud Eestis kehtivatest õigusaktidest ning rahvusvahelistest dokumentidest. Artikkel on mõeldud nii patsientidele kui tervishoiuteenuste pakkujatele, et paremini antud valdkonnas orienteeruda.

ÕIGUS TERVISHOIULE

EV põhiseadus sätestab - "Igaühel on õigus tervise kaitsele", mis tähendab, et kõigil riigi kodanikel on õigus võrdsele ligipääsule kindlale tervishoiuteenuste pakstile. Antud pakett peab sisaldama teaduslikult tõestatud ravi- ja diagnoosimismeetodeid, mis on inimestele vajalikud nende elukvaliteedi tõstmiseks ning vastama iga patsiendi tervislikule seisundile.

Patsientidel on õigus ravi ja hoolduse jätkuva terviklikkusele, sealhulgas koostööle teenuspakkujatega ja asutustega, mis on seotud nende diagnoosimise, ravi ja hooldusega.

Ligipääs tervishoiuteenustele

Tervishoiuteenused, mida pakutakse kehtestatud paketi raames, peavad olema pidevalt kättesaadavad ja juurdepääsetavad kõigile võrdselt ilma vahetegemiseta materiaalsel, inimlikul või muul pinnal.

Juurdepääs tervishoiuteenusele peab olema tagatud puudega isikute erivajadusi arvestades, näiteks viipekeele tõlk, kaldteed, ratastooli sissepääsud, erimärgistusega trepimademed, punktkirjas liftinupud raviasutustes jms.

ÕIGUS INIMVÄÄRIKUSELE

Igasugune raviteenus, mida patsiendile pakutakse, peab austama inimese inimväärikut. Raviteenuste osutamisel tuleb arvestada inimese sugu, kultuurilist tausta, väärtushinnanguid ja erivajadusi. Inimesel on õigus surra väärikalt ning tema viimse hetkeni tunda end arvestatava ühiskonnakodanikuna.

ÕIGUS SOTSIAALSELE INTEGRATSIOONILE

... tähendab püsivalt haige, puudega või hooldust vajava inimese õigust elada ühiskonnas ning osaleda ühiskonnaelus. Kui patsient oma tervistiku seisundi tõttu ei vaja enam haiglaravi ning ta lubatakse koju, siis peavad talle olema võimaldatud vajalikud teenused ühiskonnas ja kodus.

ÕIGUS VABALE SUHTLEMISELE

Patsiendil on õigus ravi kestel vabalt suhelda teiste inimestega. Raviteenust pakkuva asutus peab tagama patsiendile nii telefoni- kui ka postiteenuse kasutamisevõimatuse, patsiendil on õigus vastu võtta külalisi. Selleks, et patsient saaks ennast tunda ühiskonna täieõigusliku liikmena, peab tal ka haiglaravi ajal olema võimatus ennast ühiskonnas toimuvaga kursis

hoida ajalehtede, televisiooni, raadio või interneti kaudu.

ÕIGUS FÜÜSILISELE TURVALISUSELE

Patsiendil on õigus parimale ja kaasaegseimale ravile. See tähendab, et inimesele pakutavad ravimeetodid ja ravimid peavad olema teaduslikult tõestatud ning vastama kindlatele professionaalsete standarditele. Kui raviasutus, kuhu patsient pöördus, ei suuda pakkuda kvaliteetset teenust, suunatakse patsient teise raviasutusse, kus on tagatud nõutud standardid. Mõningatel juhtudel võib see tähendada ka patsiendi suunamist välismaale, kui Eestis ei ole võimalik vajaliku kvaliteediga teenust pakkuda. Antud taotlusega pöördub patsiendi raviarst haigekassa poole, kus langetatakse otsus suunamise kohta.

Juhul, kui rahaliste vahendite nappuse tõttu peab tegema valiku patsientide vahet, tuleb antud otsuse tegemisel lähtuda ainult meditsiinilistest kriteeriumidest, arvestades iga patsiendi individuaalsete vajadustega ning tema elukvaliteedi paranemisega.

Seni proovimata lähivaatus- või ravimeetodit võib arst kasutada juhul, kui traditsioonilised meetodid lubavad väiksemat edu, patsienti on meetodi olemusest ja tagajärgedest teavitatud ning patsient on andnud meetodi kasutamiseks oma nõusoleku.

ÕIGUS PRIVAATSUSELE JA KONFIDENTSIAALSUSELE

Kõik informatsioon patsiendi tervisliku seisundi, diagnoosi, prognoosi ja ravi kohta ning kõik muu isiklikku laadi informatsioon on konfidentsiaalne (salajane), ka peale patsiendi surma. Konfidentsiaalseid andmeid võib avaldada vaid kahel juhul:

1. patsiendi nõusolekul;
2. seaduse alusel.

Patsiendi nõusolekul andmete väljastamiseks peab patsient teadma, kellele missugust informatsiooni ja mis eesmärgil andmeid avaldatakse. Patsiendi nõusolek vormistatakse kirjalikult patsiendi allkirjaga, kuhu märgitakse ka väljastatava informatsiooni hulk ning informatsiooni saaja. Antud nõusolek on ühekordne ning patsient võib oma nõusoleku igal ajal tagasi võtta. Seaduse alusel informatsiooni väljastamiseks ei pea patsiendi nõusolekut vormistama, kuid väljastamisotsus peab sisaldama viidet väljastamist lubavale normile Eesti seadusandluses.

Seaduse alusel delikaatse informatsiooni väljastamisest teavitatakse patsienti koheselt, kui selline vajadus tekib. Patsiendi eraelu on puutumatu. Patsiendi eraelu puudutavat informatsiooni võib lisada haigusloole patsiendi nõusolekul ja vaid siis, kui see on arsti arvates vajalik haiguse diagnoosiks, raviks või hoolduseks.

Patsiendil on õigus nõuda oma privaatsuse austamist meditsiiniliste protseduuride ajal: kõrvaliste isikute juuresviibimine on lubatud vaid patsiendi nõusolekul või nõudmisel.

ÕIGUS ENESEMÄÄRAMISELE

See tähendab inimese õigust teha otsuseid oma ravi üle, valida võimalike ravimite, ravimeetodite või ka ravimata jätmise vahel, lahkuda haiglast, valida arsti ja raviasutust (Euroopa Liidus võib valida ka riigi vahel) ning otsustusvõimetus seisundis varem deklareeritud tahteavalduse aktsepteerimist raviteenuse pakkuja poolt.

Teadev nõusolek

Meditsiiniliseks sekkumiseks patsiendi kehalisse puutumatusse on vajalik tema eelnev nõusolek.

Patsiendi nõusolek on kehtiv ainult siis, kui sellele on eelnenud piisav teavitamine tema me-

diitsiinilisest seisundist ning on antud ülevaade ravist ja raviriskidest. Patsient võib igal ajal nõusoleku tagasi võtta. Et patsient saaks oma ravi üle otsustada, peab arst varustama patsiendi järgmise informatsiooniga:

1. diagnoos ja selle selgitus;
2. patsiendi tervislik seisund ning uuringutulemused;
3. soovitatud ravi selgitus, toime, vajadus ja oodatud edu;
4. raviriskid ja võimalikud kaasnähud;
5. teised ravimeetodid ning võimalikud ravimid;
6. ravimata jätmise tulemused.

Patsiendile antakse informatsiooni talle arusaadavas sõnastuses, kusjuures kasutatav meditsiinialane terminoloogia on lahti seletatud. Vajadusel peab kasutama tõlki. Antud informatsiooni põhjal teeb patsient valiku konkreetse ravi suhtes või keeldub ravist (va eriseadustes märgitud juhtudel). Ravist keeldumine vormistatakse kirjalikult.

Seaduses märgitud juhtudel võib arst keelduda patsienti informeerimast. Arst peab endapoolse keeldumise vormistama kirjalikult koos detailse põhjendusega. Antud otsust on patsiendil õigus vaidlustada kohtus.

Erandjuhtudel ei anna patsient oma teadvat nõusolekut:

1. kiirabi korral, kui isiku elu on ohus ja ei ole aega nõusoleku võtmiseks;
2. kui patsient keeldub teavitamisest ning jätab otsuse tegemise arstile;
3. kui patsienti teavitatakse, kuid patsient ei soovi ise otsustada.

Informatsioonist keeldumise peab arst vormistama kirjalikult, mille patsient allkirjastab.

Kui patsient ei ole võimeline oma tahet avaldama, otsustab tema ravi üle asendusotsustaja - patsienti hästi tundev isik, kes juhindub otsustamisel patsiendi eeldatavast soovist. Patsiendi soovi asendusotsustaja valikul tuleb arvestada nii palju kui võimalik. Otsus patsiendi seisundi kohta ning tema tunnistamisest otsustusvõimetuks vormistatakse kirjalikult raviarsti poolt.

Antud otsuse võib patsient vaidlustada kohtus. Otsusevõimetut patsienti kaasatakse teadva nõusoleku võtmise protseduuri nii palju, kui patsiendi seisund võimaldab.

Õigus informatsioonile

Patsiendil on õigus tutvuda kõikide tema kohta koostatud meditsiiniliste dokumentidega, mis sisaldavad andmeid patsiendi diagnoosimise, ravi ja hoolduse kohta, ning saada neist kokkuvõtteid ja ärakirju.

Üks kord aastas on patsiendil õigus saada koopiaid tasuta. Patsiendil on õigus nõuda ravi-dokumentides sisalduvate ebatäpsete, puudulike, aegunud või diagnoosi, ravisse ja hooldusse mittepuutuvate andmete muutmist, täiendamist, kustutamist ning selgitamist.

Patsienti haiglaravile vastu võttes tuleb teda tutvustada tema raviarstiga ning muu persona-liga, kes on otseselt patsiendi raviga seotud. Patsienti tuleb informeerida tema õigustest ning tutvustada teda haigla päevakava ja sisekorraeskirjadega, nii palju, kui see on seotud patsiendi viibimisega antud asutuses.

Õigus teisele arvamusele

Patsiendil on õigus saada teisest konsultatsiooni oma ravi kohta st esimesest meditsiinili-sest arvamusest sõltumatu arsti arvamust patsiendi diagnoosist ja ravivõimalustest. Teisene

arvamus vähendab ravivea tekkimisohtu, kuna kahe arsti samase arvamuse puhul on eksimise võimalus väiksem. Patsiendi saatmine teisese arvamuse saamisele toimub arsti ja patsiendi vahelise kokkuleppe tulemusena. Arst peab kontrollima, kas patsiendi nõue teisese arvamuse saamiseks ei tulene vähesest teavitamisest.

Kui patsienti on veel kord teavitatud, kuid ta soovib endiselt saada teisest arvamust, ei ole arstil õigus selle võimaldamisest keelduda. Patsiendile antakse kaasa saatekiri, väljapakutud raviplaan, kõik antud raviga seotud uuringutulemused ning koopiad sissekannetest haigusloos, mis on vajalikud antud otsuse tegemiseks.

Teisese arvamuse nõudmist ei tohiks arstid käsitleda kui kriitikat nende töö kohta, vaid kui patsiendi soovi turvalisele ravile. Arstil ei ole õigust nõuda selgitusi patsiendi otsuse kohta, sundida teda muutma oma otsust teisese arvamuse saamiseks ega kohelda patsienti selle tõttu mingil viisil halvustavalt.

ÕIGUS KAITSTUSELE UURIMISTÖÖDES

Igasuguste katsete ja uurimistööde läbiviimise eelduseks on uuritava igakülgne informeerimine ning tema teavitatud nõusolek uurimuses osalemiseks. Antud nõusolek ja saadud informatsioon vormistatakse kirjalikult ja allkirjastatakse patsiendi poolt, kusjuures patsient võib oma nõusoleku igal ajal tagasi võtta. Uuringut võib läbi viia ainult juhul, kui uuritava riskid on väiksemad kui saadav kasu, uuringule ei ole võrdset alternatiivi, uuringukava on kinnitatud Meditsiiniliste Inimuuringute Eetikakomitee poolt ning uuritav isik on allkirjastanud kirjalikult vormistatud nõusoleku uurimustöös osalemise ja informatsiooni saamise kohta. Uurimistöös saadud andmed on konfidentsiaalsed.

ÕIGUS ESITADA KAEBUSI

Kõigil inimestel, kes kasutavad raviteenuseid, on õigus esitada kaebusi ja ettepanekuid. Kaebustest saadav informatsioon on vajalik raviteenuse paremaks kujundamiseks ning aitab tervishoiujuhtidel vastu võtta otsuseid ravikorralduse kvaliteedi tõstmiseks. Kaebusega võib pöörduda kohtusse, kaebustega tegelevatesse komisjonidesse, tervishoiuasutusse või Eesti Patsientide Esindusühingusse, kes garanteerib taotleja anonüümsuse, kui viimane seda soovib. Anonüümse kaebuse puhul edastatakse raviaasutusele informatsioon kaebuse kohta, kuid ei algatata ametlikku juurdlust.

Õigus kaebuste sõltumatule hinnangule

Riigi kohustuseks on tagada kaebuste sõltumatu läbivaatamise mehhanism. See tähendab, et kaebusele hinnangut andvad inimesed ei tohi olla antud konkreetse juhtumiga otseselt ega kaudselt seotud.

Ravivigade hindamiseks on Eestis loodud Arstiabi Kvaliteedi Ekspertkomisjon, mis vajadusel juhtumi kohta tellib sõltumatu ekspertiisi.

Tarbijakaitse Amet lahendab teenuse pakkumisega seotud kaebusi ning Andmekaitse Inspeksioon informatsiooni hoidmise ja väljastamisega seotud kaebusi. Kõiki kaebusi saab esitada läbi Eesti Patsientide Esindusühingu, kes taotleb vajadusel kaebuse esitamiseks vajaminevad dokumendid ja/või vormistab kaebuse ametlikult.

Õigus kompensatsioonile tekitatud kahju puhul

Raviteenuse osutaja on kohustatud hüvitama patsiendile tekitatud moraalse ja materiaalse kahju. Kahju hüvitamise nõude võib patsient esitada raviteenuse osutajale või kohtule. Raviasutus võib maksta patsiendile kokkulepitud kompensatsiooni ilma kohtuotsuseta. Nõu ja abi küsimiseks kahjunõuete esitamisel saab pöörduda Eesti Patsientide Esindusühingu poole.

Õigus esindajale

Patsiendil on õigus kasutada esindajat oma õiguste teostamisel. Kui patsiendil puudub piisav informatsioon oma õiguste teostamise võimaluste kohta või haiguse puhul võimelisus end ise esindada - on patsiendil õigus kasutada patsiendiesindajat.

Paldiski mnt. 52 / 11a,
10614 Tallinn
Tel: 0 6566 429
Faks: 0 6566 428
e-mail: epe@anet.ee
www.epey.ee

Eesti Patsientide Esindusühing pakub lisainformatsiooni ning abi patsientide õigusi ja ter-
vishoiuteenust puudutavates küsimustes.

EPE teenused on tasuta.

PENSIONIST

**Pensionipõlves on meil aega teha mida hing igatseb. Oluline on mõelda juba täna, kuidas kindlustada selleks piisavad rahalised võimalused. Mõeldes tuleviku kindlustamisele varakult, on võimalik koguda märkimis-väärne lisa väikesele riiklikule pensionile. Täna-
naste Eesti pensionäride võimalused on kesised, meil on võimalik mõjutada ja muuta oma tulevikku.**

Paindlik säästmisvõimalus

Pensionikindlustus on paindlik rahakogumisviis. Seeläbi saate ise otsustada kui suured ja kui sagedased on sissemaksed, et need pensionipõlves Teie vajadused kataksid. Soovitame regulaarset igakuist säästmist, sest nõnda kasvavad varad kindlalt ja stabiilselt ning lõpptulemus on Teile kasulik. Igakuine säästmine on võimalik juba alates 200 kroonist. Majanduslikel kriisihetkedel on võimalik kogunenud sääste ka kasutada, kas siis osaliselt või terves ulatuses. Kuid enne sellise otsuse tegemist soovitame konsulteerida meie kindlustusnõustajaga, et leida probleemile parem lahendus.

Tulumaksusoodustused

Riik toetab vabatahtlikku pensionikogumist maksusoodustustega. Nimelt kui sõlmita lepingu kauemaks kui 55-aastaseks saamiseni, tagastatakse Teile igal aastal 26% tulumaksu aasta jooksul kogutud summalt (kuni 15% aastasest sissetulekust). Seega võib öelda, et makstud maksetelt saate enam kui veerandi riigilt tagasi ja nõnda hakkab pensionikindlustus Teile tulu tooma juba sõlmimise hetkest alates. Tagastatud tulumaksu tasub investeerida tagasi lepingusse, sest nii hakkab see uuesti intresse teenima.

Säästude kasutamine

Kogumine lõppeb olenevalt Teie soovist 55 või 65 eluaasta vahel, mis hetkest alates on Teil võimalus kogutud summat kasutama hakata. Seega otsustate ise, kas lähete tulevikus pensionile vastavalt riiklikult kehtestatud piirile või juba varem, enda kogutud sääste kasutades. Tulumaksusoodustus laieneb ka pensionikindlustuse väljamaksetele – kui otsustate kuu- või kvartalimaksete kasuks, on väljamaksed tulumaksuvabad. Aga kui soovite lepingu lõppedes kogunenud summa välja võtta korraga, tuleb maksta 10% tulumaksu.

Pensionikindlustus läbi elukindlustuse

Üheks peamiseks argumendiks, miks sõlmida pensionikindlustus just läbi elukindlustuse, on lepinguga kaasnev kindlustuskaitse. Sellist võimalust, mis ühendab endas paindliku säästmise, garanteeritud tootluse ja kindlustuskaitse, ei paku ükski teine alternatiiv.

Elukindlustuskaitse

Pensionikindlustusega kaasnev elukindlustuskaitse tagab kindlustus-summa väljamaksmise täies ulatuses juba esimesest sissemaksest alates. Seeläbi võite pensionit kogudes kindel olla, et Teie lähedased tulevad materiaalselt toime ka Teie võimaliku surma korral.

Elukindlustuskaitse on äärmiselt oluline, kui olete pere peamine sissetulekutooja või kui olete võtnud laenu. Elukindlustussumma suuruse saate valida ise olenevalt enda vajadustest ja võimalustest. Soovitame valida kindlustuskaitse suuruseks vähemalt ühe kalendriaasta brutosissetuleku.

Isegi juhul, kui Teil täna ei ole veel inimesi, kes Teist sõltuvad, tasub elukindlustuskaitsele mõelda juba varakult, sest kuna kindlustuskaitse hind sõltub lepingu sõlmija vanusest ja tervislikust seisundist, on see noorematele soodsam.

Tootlus

Pensionikindlustuslepingute garanteeritud tootlus on 3,5% aastas, millele lisandub iga-aastane lisaintress.

Lisaintressi suurus sõltub üldisest majanduslikust olukorrast ja Sampo Elukindlustuse majandustulemustest. Prognooside kohaselt on pensionikindlustuse lepingute keskmiseks tootluseks lepingu perioodil 7%. Lisaintressi hakatakse maksma alates teisest lepinguaastast. Kui pensionikindlustuse lepinguga kaasneb elukindlustuskaitse, siis tasub teada, et intressi makstakse vaid pensioniks kogutavale summale, mitte elukindlustuskaitse osale.

Millal on õige aeg alustada?

Kui aus olla, siis õige aeg on alustada nüüd kohe. Kui seda “õiget” hetke, pidevalt edasi lükata, siis ei jõua kunagi alustada. Tõde on see, et mida varem raha koguma hakata seda kasulikumaks see kujuneb - kogutud kapital jõuab rohkem intresse teenida.

Alusta juba täna, sest homme oled Sa juba ühe päeva kaotanud.

Liidia Nigul
Sampo Kindlustus

Projekt "Roheline kool"

Eve Viidalepp

Miks on seda projekti vaja?
Sedalaadi kunstiõpet on väga mitmel põhjusel vaja, kuid üks oluline põhjus on luua alternatiivne kunstiõppe võimalus. Miks on vaja uut võimalust? Olles ise õpetanud viimased kümme aastat kunstiõpetajana, olen kursis selle aine puuduliku õpetamisega koolides ja just see on mind pannud süstemaatiliselt mõtlema ja ise edasi õppima, et mõista, mis siis lahti on. Praegune kunstiõpetus tavakoolis on oma olemuselt nagu huvikoolitus, mis lõpeb ära üheksanda klassiga ja keskkooli jõudes on heal juhul üks tund nädalas. Kuigi keskkooli aastad õpilase elus on suure tahte ja otsingute, proovimiste aeg, pole seal aga midagi eriti otsida. Arvuti maailm ei saa ju olla ainuke suundumus. Kunstiõpetus peaks oma sügavamalt sisult, nii teoorias kui praktikas, olema võrdväärne sellega mida õpetatakse matemaatikas, bioloogis, füüsikas. Ühelt poolt on kunstiõpetus isiksuse kasvatus ja "lastetoa" oluline alusaine, mis peaks olema igas koolis esimesest klassist peale koos oma meistritubade ja traditsioonidega. See ei käi ainult kunstiõpetuse kohta. Normaalseks arenguks ja tasakaalustatud isiksuse kasvatuseks oleks vaja, et tavakoolis õpetataks kõiki kunste (nii tantsu, liikumist, teatrit, sõnakunsti jne.) Õhtuks jäävad koolimajad ju tühjaks. Raha eest võib ju alati õppida, kuid see on ikkagi väga väheste võimalus. Täna sel päeval humanitaar- ja reaalinete kõrval puudub välja arendatud õppeprogrammidega kaunite kunstide ained ja see on suur puudus ja see peegeldub ka laste arengus. Kes siis hakkavad kasutama europspetsustusi? Kust tulevad nii suured hulgid haigeid inimesi, miks ei suudeta toime tulla? Üks põhjus on kindlasti see, et need inimesed pole kunagi saanud proovida toimetulekut, eriti lapse eas, millegi ilusa ja oma võimetest lähtuvalt. Väidan pedagoogina, et kõik inimesed on võimalised õppima hästi ja väga hästi joonistama, kui õpetaja on ise oskustega, oskab ka teisi õpetada. Annet tõesti ei lähe vaja, küll aga tahet ja uudishimu. Hiiumaa lastel oleks selles

osas võimalik seda lünka leevendada ja iga laps peaks ennast proovima. Õpilastele peaks see koolitus olema tasuta. See on kallis ala, kus nagunii tuleb juurde muretseda töövahendeid ja need on kallid. Ilma heade töövahenditeta on tulemus eemaletõukav, mitte innustav.

Töö ja tulemus peavad olema kutsuvad ja inspireerivad. See on edasiarengu tingimus.

Kellele on seda projekti vaja?

Kunstiõpetus kaasab enesega põhjalikku maailma tunnetust, puudutab inimese sügavamaid vaimu ja hinge tasandeid.

Kunstiõpetus on teraapia, enese tundmaõppimine ja toimetulek on siin võtmesõnad.

Nagu olen rõhutanud, on kunstiõpetus kasvatustöö oluline osa, mis on siis ilma selleta kasvatustöö? Milline näeb tänases koolis välja kasvatustöö? Ilma laste kujutamisoskuse ja iseseisva mõtlemisvõime harjutamise ja treeninguta ei järgne erilist arengut. Laps peab kogu elu häbenema, et ta pole saanud kunstide alal õpetust. Näiteks sellised ained nagu värvusõpetus, mis on füüsikaline ja füsioloogiline nähtus või värvuste harmoonia ja ekspresioon, joonistusained ja mitmesugused graafika ja maali tehnikad. Kõiki neid aineid on võimalik õppida esimesest klassist peale, igale eale oma koormust mööda. See kõik annab oskused ja harituse, arusaamise laia põhja.

Kunstiõpetuse prioriteediks jääb lapse esteetilise taju rikastamine koos mõtisklusega laiemas ja sügavamas mõttes. Ideede filosoofia (muinasjutud, legendid, narratiivid...) ja intuiitiivne paradigma peaksid kunstiõpetusse sisse tulema juba esimesest klassist alates. Laps on mõtlej ja intuiitiivne olend. Ja need on kaks tasandit, kus laps kogu aeg areneb. Pedagoogina pean teadma, et üks osa lapses areneb ühiskonnas poole, aga teine osa areneb lapse sees ja just see sisemine areng loob last ennast ja te-

ma täiskasvanuks saamist. Kui kool ei aita lapsel täiskasvanuks saada ja arvab, et ikka keegi teine peab seda tegema siis on see raske eksitus. Jälgige elu. Lapsevanem sekkub lapse ellu siis kui lapsega on probleemid koolis. Lapsevanem oma olemuselt tahab last usaldada ja temast lugu pidada, et mitte koguaeg järel tõnkuda.

Kuulun nende hulka, kes seisavad hea eetiliste ja tulutoovate alade õppimise eest. Ühelgi juhul ei toeta tühja tuule tallamist. Väga eksitavaks pean karjääri planeerimise tunde testimise tasemel. Kui just Jumal meid ei testi. A. Einstein oli geniaalne füüsik ja väga musikaalne viiulimängija, A. Nobeli preemia laureaat ja Tartu Ülikooli dotsent W. Ostwald oli füüsik ja keemik, ent just tema töötas välja oma värvusõpetuse süsteemi või W. Goethe — ta oli nii kirjanik kui ka väga hästi kodus kunstiõpetusega jne. Igasugusel testimisel on horoskoobi efekt, paneb uskuma vale rada. On vaja, et lapsed ise saaksid praktiseerida ja kogeda ja olla vabad oma kutse valikutes. Selleparast on meil endil "Rohelise kooli" projekti ja töökindlusse suur usk, sest seda on vaja.

"Rohelises koolis" õppimine annab käe, silma ja teadmiste koostöö. Kunsti temaatikaks on meie kodusaare Hiiumaa loodus - oma floora ja faunaga, on meri ja on palju kultuuri ja ajaloo seotud uurimisobjekte.

"Rohelise kooli" õppeprogrammi viiakse läbi õpilase enese keskkonnas – oma kodu ümbrus ja sealt kogu saare tundmisele. See on suure ja laia ulatusega programm mitme aasta peale ja mõeldud koostöös mitmete seltside ja ühendustega.

"Rohelise kooli" põhitegevus saab toimuma Rkooli rohelises toas, klassikaline kunstiõpetus kõigile. On mõeldud, et igas vallas on selline tuba, kus saaksid lapsed oma aega sisustada ja mis näeb oma võimalustes teistsugune kui on see tavakooli piiratud võimalustes. Rohelise toa tegevusse on mõeldud veel kunsti ja ro-

helise liikumise loengud, seminarid, kohtumised probleemsete piirkondade lahenditega (nagu on seda Kõpu rahvuspark) jne.

Roheline kool tähendab eelkõige tööd lastega nende endi elu keskkonnas. Kool oma olemuselt ei ole lapsesõbralik. Me ei tule selle pealegi, et selliselt julgeda mõelda ja veel öelda. Üks peamisi põhjuseid on see, et lapsed on alutatud korrale, mis on sobiv eelkõige õpetajale tema töö tegemiseks. Nii ongi hea, õpetaja õpetab ja lapsed istuvad ja kuulavad ja kirjutavad. Mis on siin vastuolulist? Õpilane suudab olla tähelepanelik kuulaja ja meeldejätja kaasaõotaja ainult 15 minutit. Mis siis toimub ülejäänud aja? Paljud noored õpetajad, kel vähe pedagoogilise töö kogemust, on korra hoidmisega klassis palju tegemist, sest laps tüdib ja väsib ja ta keha tahab liikuda, kuid peab hoopis istuma ja mõte kipub mujale ja juba õpetaja märkab seda ja teeb märkuse, siis tuleb hakata end kuidagi varjama, et enesega kuidagi hakkama saada, no kuhu sa hing paned need käed ja jalad? Juba pilk lippab aknast õue ja juba kipuks kodu poole. Ja sellises seisus hoitakse last tunni lõppuni. Heatahtlikku soovi õpetada last, tuleb hakata teda piirama ja vormima hoopis teises suunas st. et ta püsiks paigal ja kuulaks ja oleks veel nii hea laps ka et õpiks ja meelde jäta. Selliselt me tapame lapse enese algatuse ja loovuse ja tahte teha ise midagi. Laps ei vaimustu pealesunnitud õrpevormist.

Roheline kool on ideede kool

Kui tavakoolis õpetaja õpetab, siis õpilase ideedel pole kohta, ta õpib ja võtab teadmiseks seda, mida talle õpetaja õpetab. Roheline demokraatia ei dikteeri, pole olemas õpetaja tõde, oluline on isiklik kogemus ja ühe asja seletamiseks tuleks pigem leida mitmeid võimalusi ja teid. Mis aga on tähtis, on tõepoolest kogeda ja just oma kogemuse, oma töövõtete ja uurimuste põhjal saab olla oma mõtte, oma idee väljendaja. Nii tekib oma mõte, oma usk

ja kujuneb tõde, mida tahad vahetada ka teistega. Ja see maksab, sest see on oma tegevuse kaudu saavutatud tulemus, millele on võimalik edasi ehitada oma ideid. Rohelises koolis ei ole laps üksinda. Paljud ideed põrkuvad, sulanduvad, täienduvad ja selliselt toimub ka kiirem arenemine ja õpitulemus annab rutem tulemusi. Laste enesealgatus ei jää õhku, õpetaja-juhendaja on kõiges kuulja ja nägija ja pole paha kui õpetaja ka lisab omi kogemusi ja teadmisi kui õpilane seda küsib. Alguses ongi õpetaja see, kes oma eeskujuga ja koostöötamisega sütitab ja annab mõtteid, ideid.

Roheline kool on enesealgatuse ja vastutuse kogemust andev kool.

Ideed on ohtlikud, kui nad jäävad ideedeks. Tihti on inimestel häid mõtteid ja isegi teavad, kuidas võiks üht või teist olukorda lahendada, aga ta ei tule selle peale, et selle lahendaja võiks olla tema ise. Ikka oodatakse, küll keegi teeb ära või otsitakse süüdlasi jne. Kõik see kuidas me käitume, mõtleme ja väljendame, on meie kasvatus ja hiljem enesekasvatus, kuidas

harjutame end elama ja väljenduma. Roheline kool harjutab maast-madalast täiskasvanuks saama. Mitte suuremaks, vanemaks, tähtsamaks vaid olema kriitiline just selles suhtes, kas see mis mõtlen ja ütlen on vajalik minule või teistele, kas see idee on teostatav või lõp- sin niisama. Ka laste elu on täis tähiseid, mis on sünnis, mis mitte. Kas lobisen niisama või on mu jutul alust. Ka lapsed peavad saama õpetust sellest et omavahel olles on mäng nende peamine suhtlemine, aga täiskasvanute hulgas on oluline jälgida mängu. Distsants ja piirid loovad meie vabaduse astet, kui vabad me olla tahame. Seda aga tuleb õppida ja just läbi praktilise tegevuse, mille annab enesealgatus. Rohelise kooli enesealgatus tuleb kõigepealt õpetajalt, kes oma ideedele ja kogemustele toetudes haarab kaasa õpilasi, edasine töö käik hakkab olema kokkuleplik ja vastastikuseid soove arvestav. Laps saab hea praktilise tööko- gemuse kui ka teooria ja enesetundmise, sest laps ise peab saama enesega hästi läbi, et toi- mida tervikus koos teistega.

Nägemustest muutusteni

Tiiu Kopli

Selle pealkirja all toimus Tallinnas 5 – 6. detsembrini üle-eestiline seltsielu konverents ja mess, millest minulgi oli võimalus Kassari Haridusseltsi esindajana osa võtta.

Nägemused

Eesti teine iseseisvus on kestnud 10 aastat. Lootsime, et kui saame ise enda elu juhtida, tuleb parem Eesti. Eeskujuks olid lähinaabrid Soome ja Rootsi. Vahetunud on mitu valitsust ja riigikogu. Üha enam tunneme, et riik võõrandub rahvast. Kõigi silme all toimub palju arutut raiskamist ja ebaõiglust. Kas see ongi demokraatia – rahva tahe?

Need, kes näevad meie riiki kõrvalt, ütlevad: "Teil ei ole arenenud kodanike ühiskonda. Kui

sa tahad, et sinu häält arvestataks, pead ise aktiivselt riigi ellu sekkuma."

Peamist jõudu kodanike ühiskonna arengus nähakse kodanike ühendustes (seltsid, liidud, ühingud, parteid, fondid jne).

Muutused

Eesti seltsielu konverentsist võttis osa ülemaailmse kodanike algatuse ühenduse president, lõuna-aafriklane Kumi Naidoo. Ta esinemine oli väga emotsionaalne. Huvitav oli mõte: "Eesti on väike riik, kuid teil on suur ühiskond. Suur ühiskond selles mõttes, et teil on väga palju erinevaid kodanike ühendusi." Tõesti, konverentsil olelejaid oli väga erinevatest ühendustest. Mõned näited. Haridus-, kul-

tuuri- ja spordiseltsidekõrval olid mitmed erinevad haigeid (epilepsia, kogeled, psoriaas ja südamehaigus) ühendavad liidud, vanurite pereabi ja nõustamisühing, koduabi selts, tarbijakaitse ühing, patsientide esindusühing. Olid mitmed noorte ühendused (skaudid, õpilasmavalitsused, väikesaarte noored), kutseala ühendused (juristide liit, raamatupidajate kogu). Ida-Virumaal tegutseb töötajate selts jne, jne, jne.

Valitsuse huvi kodanike ühendustega koostöö vastu oli täiesti tuntav. Ettekannetega esinesid ja aruteludes osalesid M. Laar, S. Oviir, P. Tulviste ja T. Loodus.

Mõned mõtted konverentsilt edasimõtlemiseks meile kõigile.

- 1 Inimesed Eestis on 50 aasta jooksul üksteisest võõrdunud. Ei julgeta ega osata üksteisega suhelda.
- 2 Kumi Naidoolt.
"Kui oled Sina, siis olen ka Mina."
"kõik mis juhtub maailmas, juhtub ka Minu."

nuga."

- 3 Riigi ja kohalike omavalitsuste kohus on toetada kodanike ühendusi.
- 4 Kodanike ühenduste tegevuse edukus sõltub koostööst.
- 5 Nii nagu äriühingutel peab ka kodanike ühendustel olema visioon, strateegia ja taktika. Need on edukuse aluseks.
- 6 Kodanike ühenduste finantseerimise skeem võiks olla järgmine:
1/3 kogub ühendus ise
1/3 annab omavalitsus või riik
1/3 tuleb mujalt fondidest.
- 7 Kodanike probleemide lahendamiseks on väga vajalikud fondid. Näiteks meie Lepa Anna Sukasäär.

Messilt tõin kaasa kirjandust laste kasvatamiseks, patsientide õiguste, tarbijakaitse, Euroopa Liidu jm kohta. Need on meie raamatukogus kõigile kasutamiseks.

Maapäev Kehtnas

Silvi Steinberg

Eesti külade ja väikelinnade IV maapäev toimus 14-16. juulini 2001 a Raplamaal Kehtnas. Hiiumaalt võttis Maapäevast osa 13 inimest. 14. juuni varahommikul alustasime sõitu Kehtna poole. Esimese praamiga mandrile ja Haapsalust kohaliku bussiga Kehtnasse. Juba laevas saime kõik omavahel tuttavaks. Tõnu Otsason tutvustas meile eelmiste Maapäevade materjale ja näitas pilte nendel toimunust. Kehtnasse jõudsime lõunaks. Kohe ootas meid soe lõunasöök. Peale söömist toimus majutus. Kõik Maapäevast osavõtjad ööbisid Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakooli ühiselamutes. Kell 14.30 toimus kooli peahoone suures saalis Maapäeva avamine. Kohale oli tulnud osavõtjaid igast maakonnast. Kahe aasta jooksul tehtust rääkis Eesti külade ja väikelinnade liikumise "Kodukant" president Kaja Kaur. Ta tänas kõiki säre-inimesi, kes küldes tegutsesid ja kelle kaudu teostub kohalik areng. Sõna võtsid veel valitsuse ja Riigikogu liikmed Toivo Asmer, Ivori Padar, Tiit Tammsaar. Mare

Haab rääkis ühinemisest Euroopa Liiduga. Mehed jäid saali tarka juttu jätkama, aga naised paluti kööki, et ühiselt katta õhtuks peolaud. Iga maakonna esindajad olid kaasa võtnud oma maakonnas toodetud toiduaineid. Laud sai väga rikkalik. Esimene päev lõppes piduliku õhtusöögi ja tantsuga. Teisel päeval jagati meid gruppidesse ja sõidutati küldesse. Mina võtsin osa Kumma külas toimunud arutelust "Tervis kodukandis – stress ja läbipõlemine. Tasakaalu leidmise teed." Kõigepealt tutvustati meile Kumma küla. Praegu elab seal 98 inimest ja talusid on 35. Elanikud hoiavad seal väga kokku. Neil on moodustatud väike ühistu. Seal saavad kõik põllutöomasinad laenata. Koos on rajatud jaanitule plats. Seal on kiik, lastele karussell, kõlakoda ja varikatus. Samuti on sellel platsil võrkpalliväljak. Küla kokkutulekuid on peetud alates 1988. aastast. 30. juunil 2001 a toimus IV Kumma küla kokkutulek. Läbi aegade on selles külas pruulitud õlut.

Meid võeti kiigeplatsil ka õllega vastu. See oli väga hea õlu. Peale värskendavat õllejoomist alustas grupp tööd (päev oli väga palav). Juhendajaiks olid psühholoogid Ester Väljaots ja Piret Bristol. Kõigepealt saime omavahel tutvavaks. Selgus, et meie grupis oli enamus inimesi kultuuri- ja haridusvaldkonnast. Meiega ühes grupis olid ka mõned talunikud ja külavanemad. Kõigepealt tegime testidega kindlaks, kui stressis oli iga üksik grupiliige ja hiljem saime teada terve grupi kohta. Selgus, et meie grupp oli üsna stressis. Psühholoogid põhjendasid seda sellega, et enamus grupi liikmeid töötasid (ja töötavad) stressi tekitavatel erialadel (töö inimestega). Psühholoogid õpetasid stressi vältima:

- 1 Õpi ütlema "ei".
- 2 Ära lase endale pähe istuda.
- 3 Õpi puhkama.
- 4 Ole hea teiste vastu.
- 5 Andesta endale ja teistele.
- 6 Tee üks heategu päevas.
- 7 Aita ennast ise, tee seda mõtlemise kaudu.
- 8 Tervislik toit – kohalik toit.

Grupp lõpetas töö sellega, et iga grupiliige soovis teistele midagi meeldivat.

Päeva lõpetas ansambli "Brändi" kontsert ja tantsupidu.

16. juunil toimus nn Punases Paviljonis "Kodukandi" käsitöö ja toiduainete näitusmüük. Talud olid toonud müüki juustu, mett, seeni, leiba, võid, kama ja veini. Puudusid jogurt ja lihatooted.

Käsitöödest oli saadaval kõike, mida külas valmistatakse – alates kangastelgedel kootud vaipadest ja lõpetades võinugadega. Setumaa naised olid toonud maitsmiseks puskarit. Seda sai tasuta. Kohapeal praeti seeni ja tehti kama. Koos näitusmüügiga toimusid lühiettekanDED kohaliku toidu teemadel.

"Kodukandil" oli seekord palju väliskülalisi. Ka nemad jäid külapäevadega väga rahule.

IV Maapäeva pidulik lõpetamine algas kell 14.30 regilaulu laulmisega. Sõna said kõigi töögruppide juhendajad. Kuna meie kiirustasime praamile, pidime enne lõppu ära tulema. Koju sõitsime jälle naabrite bussiga. Kõik olid heas tujus. Praamil vaatasime Maapäeval tehtud pilte.

Kõik olid "Kodukandi" päevadega rahul ja lubasid võimaluse korral järgmine kord uuesti osaleda.

"Suve meeldejäävam reis"

H, Tuisk

Nii võiks küll öelda, nende laste nimel, kes osalesid nädalasel bussireisil läbi erinevate riikide, ekstreemse Varssavis. *Villneti* projekti raames oleme loonud väga head kontaktid Saksamaa Lohmeni piirkonnaga, kust kutsuti noori Eesti projektipiirkondadest (Hiiumaalt, Saaremaalt, Vormsilt ja Läänemaalt) osalema 30. juunil toimunud suvepeost "Kinderfest 2001".

28 juunil alustasid noored vanuses 9-12 (6 poissi ja 6 tüdrukut) ning 5 täiskasvanut 2 mikrobussiga teekonda läbi Eesti, Läti ja Leedu Saksamaa poole. 27-tunnine ja 2000 kilomeetri pikkune sõit kujunes lastele väga emotsiooniderikkaks. Polnud ju enamik lõunapoolsetes Euroopa riikides käinud. Saatjatel

oli algul väike hirm

laste tervise pärast, sest sellise kuumusega sõitmine on piinarikas juba täiskasvanutelegi! Kuid meie noored olid väga vastupidavad ja ükski haigusepisik neid ei tabanud. Siinpool tooks ära mõningaid noorte kommentaare just erinevate riikide kohta, mis jäagu seda reisi meenutama.

Läti. Eesti on ikka rohkem arenenud kui Läti. Väga palju nägi *grafiti*-joonistusi. Merevesi oli väga külm, aga rand oli väga ilus.

Leedu. Oi kui palju hobuseid, kaarutavad heina ja veavad ka. Küll on ikka mitmed aastakümned koos, hobusega, traktoritega tehakse heina ja isegi sõiduautoga annab heina vedada. Siin on puha musta-valgekirjud lehmad, miks

punaseid pole! Siin on nii ilus kuppelmaastik ja puhtam ka kui Läti.

Poola. Miks need teed nii auklikud ja treppis on? Miks siin nii palju kiirusepiiranguid on? Vesi! Vesi! See ujumaskäik oli parim. Kui palju veel piirini on? Küll see onu oli lahke, heast peast andis meile 2 kg maasikaid tasuta.

Hurraa, lõpuks ometi Saksamaa. Vastu võttis meid Bert, kes oli siinses mõistes vallavanem. Kohtumine oli veelgi sõbralikum, kuna vastuvõtja oli allakirjutanule tuttav juba eelmisel aastal peetud seminarist. Peale pikka sõitu pakuti sooja toitu. Majutamine toimus Juri Gagarini nimelises koolis, mis on juba aasta otsa suletud, kuna selles piirkonnas pole lapsi. Suure rõõmuga võtsime vastu teate, et saame veeta tunnikese rehabilitatsioonikeskuse basseinis; küll oli seal rõõmu ja kargamist! Taastatud sai kogu energia, mis oli reisil kaotsi läinud. Sealse kohaliku töötajaga, kes oli pärit Kasahhist, saime vene keeles suhelda. Muidu käis kogu jutt ikka rohkem inglise ja saksa keeles. Peale kosutavat basseinitundi oli end ülimalt mugav välja sirutada ja magada.

Järgmisel hommikul tuli aga uuesti reisile asuda, seekord tuli sõita siiski ainult 300 km põhja poole. Võistluspaik asus Kieli linnas, kus jõudsime tutvuda ka kohaliku turuga. Õnnetuseks hakkas samal päeval vihma sadama, aga see ei rikkunud veel meie tuju, kaugel sellest. Ja võistlused toimusid vihapagide vaheajal.

Jõudu olid tulnud proovima 5 võistkonda Saksamaa eri piirkondadest. Esimeseks võistluseks oli ammuga kumminoolte laskmine,

mida nägime küll esimest korda. Järgnes paariskõnd, sisemised jalad kinni seotud, lisaks pidid osalejad ületama teel olevaid takistusi. Järgmisena järgnes *Bingo-loto* laadne mäng, kus iga võistkonna liikmed võtsid lihtsalt kassit ühe palli, millele oli kirjutatud number ja kelle võistkond kogus enim punkte, oligi võitja. Neljandast võistlusest kujunes päeva nael: 4 inimest suusatasid koos ning lisaks pidid 3 veel ühes käes veeämbreid kandma. See oli tõsine katsumus, üks võistkond ei suutnudki lõpetada. Luges aeg ning kes kaotas kõige vähem vett, oli võitja. Päeva lõpuvõistluseks sai ankrumehe rattasõit, kus sõiduriist meenutas autot, aga oli kolmerattaline ja tee peale oli seatud veel ka lisatahistusi. Kõikide võistluste kokkuvõttes tuli EESTI võistkond ESIKOHALE, kingituseks saime suure kariika, mis ilutseb Läänemaal, kus tulevad järgmisel aastal samalaadsed võistlused. Kõikidele osalejatele kingiti võistluste sümboolikaga T-särgid. Õhtu lõppes staadionil suure diskoga, kus sai tantsida ja palli taguda poole ööni. Järgmisel päeval sõitsime tagasi vastuvõtja maakonna Lohmeni poole, kus kohtusime kohaliku ajakirjanikuga ja tegime suure grillipeo. Järgmisel hommikul oli aeg hüvasti jätta ning meie seadsime oma sihi Berliini poole, uudistama Brandenburgi väravaid. Kuna tee käib ikka läbi Poola, siis tutvusime põgusalt ka Poola pealinna Varssaviga.

Tagasitee kulges juba meenutuste tähe all ja külastades igas riigis mõnda veekogu.

Lõpetuseks tahaks selle vapra sõidu eest tänada meie tublisid võistlejaid Taavet Tikku, Kaja Tuisku, Kaie Toomlat ning väsimatuid bussijuhte Arnot ja Aarnet ning Mare Seppa,

Norras

Anna Lipp

Sel suvel osalesid 10 noort Käina Gümnaasiumist, kaasa arvatud mina, rahvusvahelises noortelaagris Norras. Peale eestlaste olid seal veel noored Prantsusmaalt, Wales'ist ja loomulikult Norrast. Igalt maalt olid kohal ka paar liidrit, kes aitasid, juhendasid ja manitsesid meid, kuid

olid sageli ise palju ulakamad. Laager toimus 27 juulist- 10 augustini, mis jättis meile aega kaks nädalat tundma õppida kõiki neid uusi inimesi ja mägist norra loodust, mida ei saa võrreldagi Eesti omaga. Esimese nädala veetsime me mereäärses väikelinnas Askvollis, kuhu jõu-

des jagati meid kohe gruppidesse. Gruppides oli kaks- kolm inimest igalt maalt. Me ööbisime spordikoolis, kus oli meie kasutada basseini, suur saal, kus me magasime, köök, kus me ise süüa tegime ja söökla. Esimesed paar päeva õppisime tundma oma grupi inimesi ja nende nimesid, mida oli väga raske hääldada ja meelde jätta. Järgnevad päevad tegelesid grupid eraldi, tehes igasuguseid huvitavaid asju: mägironimist, ranna koristamist, kajakidega sõitmist, ujumas käimist ja õhtuti näidendite esitamist, mis päeval oli välja mõeldud. Iga päev jäi üks grupp kooli teistele õhtusööki valmistama, toimusid iga maa päevad, kus valmistati nende maade rahvustoite või lihtsalt midagi erinevat teistest maadest ja kuulati nende maade muusikat. See kõik oli väga huvitav kogemus meile kõigile. Peale õhtusööki oli meil tavaliselt vabaaeg ja seega ka võimalus teiste gruppide inimesi lähemalt tundma õppida. Viimasel õhtul Askvallis oli meil disko koos kohaliku rahvaga, mis oli iseenesest väga huvitav. Diskolt tagasi tulles pakkisime asjad ja läksime magama, sest järgmine päev ootas meid ees reis saarele, kus pidime veetma oma viimase nädala sellest reisist. Saarel magasime suurtes telkides,

mida sai kütta ja pesta saime end jää sulamisvees, mis voolas mägedest alla. Samas olid ilmad suhteliselt külmad, mistõttu nii mõnigi meist haigestus. Aga sellele vaatamata olid kõikide tujud siiski väga head. Saarel jätkasime oma tegevust täpselt sealt, kus see Askvallis pooleli jäi. Ainult et ranna koristamise asemel läksime kalale. Kõikidel inimestel oli rohkem võimalusi teistega suhelda, sest saarel tegime me palju tööd koos ja käisime ka ühisel matkal mägedes ühe suure mägijõe juures. Viimasel päeval toimusid ka ühendatud maade olümpiamängud, kus sai väga palju nalja ja samas pandi ka gruppide kavalus proovile. Viimase öö sellest reisist veetsid paljud telkides omavahel juttu ajades ja mõeldes järgnevale päevale, mil nad pidid üksteisest lahku minema, pikendades nii aega, mil nad said veel koos olla. Hommikul kell 6 oli äratus ja kiire hommikusöök ning juba läksidki esimesed inimesed kurva ja pisaraterohke hüvastijätku saatel. Ees ootas pikk reis koju, mida kõik oleks soovinud paari päeva või nädala võrra edasi lükata. Aga vaevalt, et saarele minnes oleks keegi meist võinud arvata, kui väga me sellest puudust tundma hakkame.

Lepa Anna sukasäärt on toetanud:

Maret Vähejaus
Marje Oolmets
Urve Kääramees
Tõnis Niimann
Tiina Selirand
Salme Sidron
Urve Tsirit
Urmas Liit
Kalju Hülge

Täname annetajaid:

TÜ "Keldrimägi"
OÜ "Senap"
Tõnis Niimann
Maris Varik
Eve ja Erkkko Käärik
perekond Veeborn
Heino Koosa
Arvo Kogermaa
Linda Laane
Lehte Vähejaus
Jaak Saar
Viivi Sarapuu
Maimu Kruus
Tiina Selirand

Kuumad päevad Vormsil ehk loodusesõbralike materjalidega nahaparkimise õppekursus

Tõnis Niimann

Tublide Vormsi naiste ettevõtmisel korraldatud kursus, Rootsist kohale kutsutud juhendaja, majutus, söögid ja joogid, tohutult palav ilm – kõik oli valmis selleks ajaks, kui inimesed kohale jõudsid.

Huvilisi oli kokku tulnud Hiiu-, Saare- ja Läänemaalt, Kihnu saarelt ja muidugi Vormsi enda inimesi, kõik kokku umbes 25 inimest.

Esimese päeva pealelõuna läks tutvumise, majutuse ja kohanemise peale. Järgmisel päeval aga algas õppus kohalikus meiereis, kus enam piima ei töödeldud ja mis oli mitu aastat kasutult seisnud.

Lambanahkade ja karusnaha parkimine loodussõbralike meetodite ja materjalidega on Põhja-Rootsis küllaltki levinud, sellest huvitatud kursustele tulnud inimestel aga kange tahtmine need asjad endale selgeks teha.

Naised, keda oli õppepäeval enamus, asusid suure usinusega asja kallale, Rootsi proua muudkui rääkis ja õpetas ning näitas praktilise tööga ett, mida teha oli vaja.

Kaasavõetud lambanahad leotati ja pesti hoolikalt, valmistati ette puhastamiseks ja parkimiseks. Saime kõik muidugi nahutada, kui mustalt olid nahad võetud, kui halvasti hoitud ja kui pikk vill koos prahiga lamba selga jäetud. Mõnel üksikul inimesel oli kaasas nahk, mis enam-vähem Rootsi prouale meeldis. Mõned neist võeti aluseks, millel näidata, kuidas töö toimub ja milline on tulemus, kui kõik korralikult ja vastavalt tema tehnikale teha.

Ma ei hakka jutustama töö protsessi, see võtaks palju ruumi ja ei pakuks kõigile huvi. Kolme täispika tööpäeva jooksul saime kena kooli ja kui arvestada, et varjus oli üle kolmekümne kraadi sooja, siis võttis ikka vahepeal “keelee ripakile” küll. “Näidisnahk”, milleks kasutati ühe Hiiumaa lamba nahka, tuli tööstusest väga kena välja ja noormees, kelle lambanahk see oli, lubas kõik oma lambakesed tulevikus ise ära parkida.

Niipalju siis parkimisest, kuid oli ka muud huvitavat, näiteks majutus ja elu saarel.

Mina soovisin peremajutust ja kohe abivalmilt juhatati mind perre, kus oldi valmis võõraid oma katuse alla võtma.

Maja, kuhu läksime, oli suur, all elas pererahvas ja mind koos ühe teise mandrimehega juhatati teisel korrusel asuvatesse eraldi tubadesse.

Sattusin kummalisse tuppa, milles laiutas hii-gelsuur voodi, mis oli jämedate kapronkõitega igast neljast nurgast laest alla riputatud ja mis tema äärele istudes või pikali heites igas võimalikus suunas liikuma ja kõikuma hakkas.

Ma ei olnud niisugust imeasja enne näinud ega tundnud. Esimesel õhtul ma ei suutnud mitme tunni jooksul magama jääda, kuna kiikusin iga väiksema liigutuse juures küll edasi-tagasi, küll paremale, vasakule, küll diagonaalis. Tunne missugune! Järgmisel õhtul võtsin enne kerged õlled, kui magama läksin, kolmandal ööl olin juba enam-vähem ära harjunud. Ma ei hakanud küsima, milleks selline imeasi tehtud oli, küsisin aga pererahvalt palju muud Vormsi elu ja olu kohta.

Enamus saarel asuvatest maadest ja metsadest on rootslastele tagastatud. Rootslasi on nüüd suviti saarel väga palju, nad teevad korra oma esivanematest maha jäetud maju ja ehitavad suvilaid. Muidugi palkavad nad selleks kohalikke (natukene tööd aborigeenidele). Samal ajal on terve saar võssa ja umbrohtu kasvanud (võib-olla väiksed erandid). Vähesed vormsilased peavad veel lehma ja muid lojuseid. Suvel oli saarel veel väike lehmfarm, kuid nüüd – nagu lehest lugesin – pole enam sedagi, põllumajandus kui selline puudub samuti. Oma tarbeks kalapüük ja talvel jahipidamine on veel jäänud mõnele saarel elavale mehele elatusallikaks.

Ühel õhtupoolikul sõidutasid lahked vormsilased meile bussi ette, tegime saarele

tiiru peale, vaatasime randu ja metsi, käisime külas rannarootslasest vanaproual, kes mängis kandlemoodi asja ja laulis raha eest. Käisime kirikus ja surnuaial.

Vormsi kirik on pühendatud püha Olafile. Surnuaial on säilinud vanad rõngasristid, väiksed vaestele, suuremad rikaste haudadel. Vist ikka sellepärast, et teispooluses peab "hingedel ka vahe olema".

Vormsi kiriku kantslipoolsesse seina, mille paksus umbes 1,5 m, oli tehtud inimese vaatekõrgusse ava, millest jumalateenistuse ajal said sisse vaadata ja õpetajalt armulauda pidalitõbised, keda vanal ajal oli saarel väike koloonia. Tervete inimestega kokku puutuda ei tohtinud.

Ühel õhtupoolikul viis maja peremees, kus elasin, mind väikesele ekskursioonile Hullo külaäärde metsa, mahajäetud vene piirivalvurite kordonisse. Sarnast vist annab otsida tervest Eestist. Militaarobjekt koos katlamaja ja garaazidega oli ehitatud metsa sisse väikse oru põhja, piiratud valvetornide, prožektorite ja mitmekordsete traataedadega, mille vahel olid jooksnud koerad. Hoone oli kivi- ja raudbetoonmonstrum, väljast vaadates mitte eriti suur, kuid see mulje oli petlik. Kui sisenesime

ja läbi koridoride maja keskele suundusime, jõudsime rõdule, millelt alla vaadates avanes pilgule all sügavuses olev korvpalliväljak, tõste- ja maadlusruumid, riietus- ja muud ruumid.

Hoone oli ehitatud kaks kolmandikku maa sisse ja tohutu suur. Rõdult, millel turnisime, läksid omakorda käigud sõdurite magalasse, söögisaali ja relvahoidlatesse. Jääb arusaamatuks, miks seda kõike nii tohututes mõõtmetes vaja oli. Tervel sellel monstrumil oli veel katus peal. Kui purustatud aknad ja ukSED korda teha, saaksid vormsilased näidata vene imet turistidele ja võib-olla piletimüügist ka väikest raha teenida. Hoone ise oli küllaltki uus, valminud mõned aastad enne krooni tulekut.

Turiste ja suvitajaid paistis saarel palju olevat, tagasi sõites oli praam jommis soomlasi ning kaineid rootslasi ja eestlasi paksult täis.

Meie õppuse tugi ja hing oli projekti korraldaja biosfääri kaitseala töötaja proua Elle Puurmann, kellele suur tänu, samuti ka kõigile Vormsi naistele, kes meiega vaeva nägid. Kõike head ka Rootsist kohaletulnud juhendajale proua Eva Samuelssonile ja eesti-rootsi tõlgile, toredale Vormsi neiule.

Jõulude ootel

Jõulude ajal saavad kõik pereliikmed kokku. Tehakse kingitusi ja see on nii põnev!

Jõulud on külmal ajal, aga toas on soe. Kõõgist hõljuvad piparkookide, verivorstide, hapukapsa ja küünalde lõhnad tubadesse laiali.

Koerad ja kassidki saavad oma kingitused.

Jõulud on ka Jeesuse sünnipäev.

Maarja Niimann

Jõulueelne Kassari

Enne Jõule ma tavaliselt harjutame näiden-diks. Ja käime 1 advendil Jõulusid vastu võtmas metsas. Seal käime igal aastal. Jõulupeoks harjutame laule ja luuletusi.

See oli lühike kokkuvõte Jõuludest Kassari Pühapäevakoolis.

Mailis Tammeleht

ELU HOIDMISELE MÕELDES

vaimulik mõtisklus

Kes ütleks elu hinna?
Kes ütleks puhta looduse hinna?
See kõik on antud niisama. Niisama on antud inimesele ka valikuvõimalus. Ei ole olemas valikuvabadust, on võimalus kas hea või halb valik. Palju me sellele alati mõtleme? Paljugi selle kohta lugeda on või paljugi me igapäeva rutiinist väljume ja vaimseks muutume.

Laseme elul mööda minna ja ta lähebki.

Maine käebas peatsis on tõsiasi — selle nimel ei tasuks küll end nahast välja rabeleda.

ELU ON PEAMINE. Mõte on taim elu sees, mida tuleb kasta ja hooldada, millele tuleb iga kord anda sisu ja suund. Siht on elu ja elu on siht. Nii lihtne see ongi. Kuidas? Just seesama sõna nii nagu me küsime, ongi proovikiviks valikutes. Kuidas valid sina?

Elu on võimalus, valgustatud hetk ajas. Mõeldamatu on raisata elu sinna, kus elu pole elu, vaid on raiskamine. Rabelemine tühisuse nimel teeb inimese tühjaks. Kui elus ei ole häid tegusid, siis tulevad vähem halvad ja päris halvad teod.

Näha nähtavat pole mingi ime.

Näha ja mõista nähtamatut annab uued silmad ja uue elu, uue dimensiooni ja uue paradigma. Uuendatud mõte kannab endas uut elu.

Tarkusele läheneda võib mitmeti. Oluline on küsida elu ja enesetundmise järele. Me oleme küll ühest aias, kuid meie eluülesanded erinevad. Tulemused kuuluvad üksteisele — läheduseks, hoolivuseks, armastuseks.

Elu oluline mõte on elada üksteisele lähemale, mitte eemaldumine, mitte kurja tegemine, mitte sõda. Elu on toe pakkumine. Elu on toe vastu võtmine. Kuidas sul läheb? Kuidas mul läheb? Omad Sa sedalaadscid lähedasi mõtisklusi või kõnelusi? Testi ennast, küsi eneselt, kuidas...?

Kui me ei näita hoolivust, inimlikku ja jumalik-

ku paradigmat, siis eemaldume teistest ja iseendast märkamata, et elu meie ümber on muutumas monstrikiks. Elu vajab külvi, jõuduandvaid seemneid tuleb vahetada. Me ei saa inimlikus jõuetuses ohakate, põua ja ikalduste vastu. Aga oma seemnete eest saame ise hoolt kanda ja neid lihvides, vaimuga kastes õpime ka õieti külvama, saame ka saagi, mis peale vaeva nägemist

annab ka oma töötatud rõõmu. Inspiratsioon virgutab tahte, tahe igatseb teo järele. Tegu vajab aga kooskõla.

Ja järgnebki küsimine — kuidas?

Headus on taevaalune harmoonia, mis elab nähtamatuna meie maailmade sees — tee tähtedeni kulgeb läbi meie endi. Mõiste KUIDAS annab võimaluse minna vaimulikule rännakule. Küsi, ava uks ja anna oma vaimusilmadele voli vaadata. Inimmõte vajab inimmõtet, nagu vajab inimsüda teist inimsüdant. Harmoonia tekib vastastikusest rütmist. Just need sisemiste mõtete rännakul saadud tarkused, kogemused ja rütmid korrastavad ja seavad meie harmooniat. Headus on kogutud seemned, see osa mõistmisest, mida ei ole hävitanud ohakad ja kurjus. Need on seemned, millede pärast on valvatud. Kui veel saate – hüpake välja sajandi kiirustest, hiiglaslikust mobiilist, ärge sättige sinna omaile mõnusat äraolemist, vaid valige omaile väikene teerada, mis viib teid väikese majani, milles on väikene sõim ja sealt te leiute jõululapsukese. Teie ei pea muud tegema kui kasvatada temaga koos ja te mõistate palju paremini seda retoorikat, mida väljendatakse sõnaga kuidas.

Soovin teile valgusküllast talvcacga.

Eve Viidalepp

Teated

Kassari mehed ja ettevõtlikud inimesed!

Kätte on jõudnud talv ja sammud seatakse metsa poole, et varuda järgmise aasta küttevaru.

Kui juba tegemiseks läheb, siis võiksite mõelda, et Kassari Haridusselts sooviks osta

10 ruumi lõhutud segametsa küttepuid koos kohaletoomisega.

Tehke oma pakkumine: raha SULLE, puud MEILE.

Kassari Haridusselts

Seltsimajas on võimalik esmaspäeviti ja kolmapäeviti kella 9-19

kangastelgedel kududa,

muul ajal kokkuleppel Heliga.

Kahed teljed on linase ja ühed villase lõimega.

16. märtsist 28. aprillini 2002 on Sõru muuseumis

Kassari käsitöö näitusmüük.

Oodatud on kõik käsitööesemed, nii ilu- kui tarbeasjad, mänguasjad, ka tööriistad, olgu need siis suured või väiksed. Tööd palun varustada hinnaga (kui on soov neid müüa) ja nimesiltidega, mis on kinnitatud sissepoole ning tuua 1-11. märtsini raamatukokku.

Näitus pannakse üles 13-14. märtsil.

Lustakamad ja tõsisemad, lühemad ja pikemad

näitemängud ootavad mängimist.

Kes tahavad tükkides kaasa teha, andke endast julgesti teada telefonidel 97 222 või 97 181.

Eriti oodatud on meesosatäitjad!

Juhendab Hans Korv.

Kassari **Pühapäevakooli laste Jõulukontsert** toimub 23. detsembril kell 12.00

Jumalateenistused

23. dets kell 12.00	Neljanda adventipühapäeva sõnajumalateenistus Kassari kabelis.
23. dets kell 15.00	Jõulujumalateenistus Ühtri kabelis.
24. dets kell 10.30	Jõulujumalateenistus Mäeltse kabelis.
24. dets kell 16.00	Jõululaupäeva jumalateenistus Kassari kabelis.
25. dets kell 10.30	Jõulu Esimese Püha jumalateenistus Kassari kabelis
31. dets kell 16.00	Vana-aasta õhtu jumalateenistus Kassari kabelis

Kuutund

Eve Viidalepp

Sajab sajab valget lund
kuu kummuli pilvedes
paistab kuuund
Nii kohev kohev mu sees on talvetunne
detsembriöö tulles poen minagi talve ja kuuunne,
mis polegi ehk päris uni
kuu hõbedast sünnib üks
igatsuste valge poni
tulebki nii valgus mulle vastu
sooja tõrksust sõõrmeis tajun
haaran suistest – hetkel lennus
kesk kadakaid laide
igatsuste valgel ponil
üle lahtede, üle madalate vete
üle päikeseloojangu värvide -
tähtede siravasse põlle

Nii inimlik on haarata kõike
silmade sülle
pugeda kuuunne ja kapsata
igatsuste valgel ponil
maailma vaikuse sisse
olla tuultele andunud
viimase veretilgani külmunud
eneses taasavastatud laps
ehk polegi see aps
see uni ja poni
ja kummuli kuu
esimene lumi.

**Kolme asja pead sa endale ja teistele soovima – tervist, rõõmu ja sõpru,
kolme asja pead sa valitsema – oma iseloomu, keelt ja käitumist,
kolme asja pead sa arendama – headust, julgust ja ligimesearmastust,
kolme asja pead sa vältima – julmust, ülbust ja tänamatust,
kolme asja pead sa imetlema – looduse ilu, lapsi, vanu inimesi.**

Välja andnud Kassari Haridusselts
Kontakttelefon 97-222
Ilmub kaks korda aastas
Toimetanud Aivar Lorits